

The Bangkok Middle Class' Non-commitment to Democracy and Modernization Theory**

Apichat Satitniramai*

Abstract

This study proposes two main points. Firstly, it tries to answer empirically the question of who are the supporters of the movement of People's Alliance for Democracy (PAD) and the People's Democratic Reform Committee (PDRC), and what are their socio-economic attributes and political values. Secondly and contrary to the conventional tendency, it applies modernization theory to analyze why these middle class participants did not adhere to democratic values. This paper argues that re-interpreting the democratic values of the Bangkok middle class through modernization theory is still beneficial.

Keywords: modernization theory, middle class, Yellow-Shirt, PDRC, PAD

*Lecturer of Faculty of Economics, Thammasat University, 2 Prachan Road, Phranakorn, Bangkok 10200.
 Email: apichat@econ.tu.ac.th

**This article is a part of the research project, "Good Man's Politics": Political Thoughts, Practices and Identities of the "Change Thailand Movement" (RDG5810002) sponsored by the Thailand Research Fund (TRF).

Received September 13, 2018; Revised December 13, 2018; Accepted January 17, 2019

วารสารสังคมศาสตร์

ปีที่ 49 ฉบับที่ 2 (2562):....

<http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2>

คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คนชั้นกลางกรุงเทพฯ ผู้ไม่ยึดมั่นในระบบประชาธิปไตยกับทฤษฎีการทำให้เป็นสมัยใหม่
(Modernization Theory)**

อภิชาติ สถิตนิรามัย*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีเป้าหมายสองประการคือ หนึ่ง ศึกษาชนชั้นกลางกรุงเทพฯ ที่เป็นผู้สนับสนุนขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) และขบวนการคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) นั่นคือใครมีลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมอย่างไร และพวกเขามีทัศนะหรือค่านิยมที่ยึดมั่นในระบบประชาธิปไตยหรือไม่ อย่างไร สอง ปรับใช้ทฤษฎีการทำให้เป็นสมัยใหม่ (modernization theory) ทำความเข้าใจว่า เหตุใดพวกเขาจึงไม่ยึดมั่นในระบบประชาธิปไตย เพื่อโต้แย้งว่าแนวคิดในสายนี้ หากตีความใหม่ ยังคงมีประโยชน์ในการเข้าใจบทบาทของชนชั้นกลางกับการเปลี่ยน (ไม่) ผ่านสู่ระบบประชาธิปไตย

คำสำคัญ: ชนชั้นกลาง, ทฤษฎีการทำให้เป็นสมัยใหม่, เสือเหลือง, พธม., กปปส.

*อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เลขที่ 2 ถ.พระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200 กรุงเทพฯ ประเทศไทย อีเมล apichat@econ.tu.ac.th

**เนื้อหาของบทความนี้มาจากส่วนหนึ่งของงานวิจัยในโครงการ “การเมืองคนดี: ความคิด ปฏิบัติการ และอัตลักษณ์ทางการเมืองของผู้สนับสนุน “ขบวนการเปลี่ยนแปลงประเทศไทย” (“Good Man’s Politics”: Political Thoughts, Practices and Identities of the “Change Thailand Movement” Supporters) ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งเป็นผู้ให้ทุนแก่โครงการวิจัยนี้ ตามสัญญาเลขที่ RDC 5810002 ผู้เขียนต้องขอขอบคุณอาจารย์วรรณวิภาศ มานะโชติพงษ์ และอาจารย์ชานนทร์ เตชะสุนทรระวีวัฒน์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่กรุณาอนุญาตให้ใช้ข้อมูลตลอดจนทำการคำนวณในบางประเด็นเพื่อช่วยผู้เขียนตอบมปัญหาบางประการสำหรับบทความนี้

ได้รับบทความ 13 กันยายน 2561; แก้ไขปรับปรุง 13 ธันวาคม 2561; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 17 มกราคม 2562

1. บทนำ

บทความนี้มีเป้าหมายสองประการคือ ประการแรก ต้องการทำความเข้าใจเชิงประจักษ์ว่า ชนชั้นกลางกรุงเทพฯ ที่มีกฎบรรยายว่าเป็นกลุ่มผู้สนับสนุนทางการเมืองของขบวนการที่ไม่เป็นประชาธิปไตยหรือที่เรียกกันรวม ๆ ว่าเป็นคน “เสื้อเหลือง” นั้นคือใคร มีลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมอย่างไร และพวกเขา มีทัศนหรือค่านิยมที่ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยหรือไม่ อย่างไร กล่าวอย่างเจาะจงมากขึ้นแล้ว “เสื้อเหลือง” ในที่นี้ประกอบด้วยบุคคลผู้สนับสนุนการเคลื่อนไหวมวลชนสองระลอกใหญ่คือ การเคลื่อนไหวของขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) และขบวนการคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ประการที่สอง จะทดลองใช้ทฤษฎีการทำให้เป็นสมัยใหม่ (modernization theory) ทำความเข้าใจว่า เหตุใดพวกเขาจึงไม่ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย

บทความนี้จะแบ่งออกเป็นสี่ส่วนด้วยกัน ส่วนที่หนึ่งคือบทนำ ส่วนที่สองจะตอบคำถามว่า เสื้อเหลืองคือใคร ส่วนที่สามจะเสนอต่อไปว่า ชนชั้นกลางมีทัศนคติทางสังคม-การเมืองเช่นไร ในขณะที่ส่วนสุดท้ายจะเป็นบทสรุปและอภิปรายผลการศึกษผ่านมุมมองจากทฤษฎีการทำให้เป็นสมัยใหม่ ซึ่งมักจะถูกปฏิเสธจากทฤษฎีการทำให้อธิบายบทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนกรุงเทพฯ ไม่ได้ เช่น งานของ Sinpeng and Arugay (2015) งานชิ้นนี้จะเสนอว่าหากตีความทฤษฎีการทำให้เป็นสมัยใหม่ในมุมมองที่กว้างขึ้นแล้ว ก็อาจปรับใช้บางส่วนของทฤษฎีในสายนี้ได้เช่นกัน

2. ชนชั้นกลาง “เสื้อเหลือง” กรุงเทพฯ คือใคร

Kanokrat Lertchoosakul (2017) เสนอว่างานเขียนส่วนมากอธิบายขบวนการเสื้อเหลืองต่อต้านทักษิณในฐานะการรวมตัวอย่างหลวม ๆ ของเครือข่ายกลุ่มการเมืองที่หลากหลายของชนชั้นกลาง ชนชั้นนำอนุรักษ์นิยม และชนชั้นนำเสรีนิยม งานส่วนใหญ่แม้ว่าจะให้น้ำหนักกับตัวแสดงที่แตกต่างกัน แต่งานจำนวนมากก็รวม “ชนชั้นกลาง” เข้าเป็นองค์ประกอบของขบวนการฯ เช่น Giles Ji Ungpakorn (2009, 76, 82) เห็นว่า ผู้สนับสนุนของขบวนการฯ ประกอบด้วยชนชั้นกลางและชนชั้นนำผู้ร่ำรวย ในขณะที่ Stent (2012, 32) อธิบายขบวนการดังกล่าวในฐานะขบวนการข้ามชนชั้นที่ประกอบด้วย กลุ่มชนชั้นนำ คนส่วนใหญ่ในกรุงเทพฯ และชนชั้นกลางในต่างจังหวัด โดยเฉพาะในภาคใต้ รวมทั้งชาวชนบทและแรงงานระดับล่างในเมืองจำนวนหนึ่ง ในขณะที่การ “ทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย” โดย Apichat Satitniramai, Yukti Mukdawijitra and Niti Pawakapan (2013) เห็นว่าเสื้อเหลืองคือกลุ่ม “ชนชั้นกลางระดับบน” ประกอบด้วยกลุ่มชนตั้งแต่ชนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไป

แม้งานเหล่านี้จะชี้ให้เห็นว่านอกจากชนชั้นนำประเภทต่าง ๆ แล้ว องค์ประกอบหลักของมวลชนคนเสื้อเหลืองคือ “คนชั้นกลาง” ทว่ายังไม่ได้ศึกษากลุ่ม “คนชั้นกลาง” เหล่านี้เป็นการเฉพาะในเชิงประจักษ์อย่างละเอียด งานเหล่านี้เน้นการศึกษาที่กลุ่มแกนนำของขบวนการว่าประกอบด้วยใคร กลุ่มใดบ้าง มี

ผลประโยชน์อะไรเป็นแรงจูงใจในการเคลื่อนไหว มีแนวคิดทางการเมือง หรืออุดมการณ์การเมืองประเภทใด ทำให้จึงต่อต้านแนวคิดประชาธิปไตย ทว่าไม่ได้ศึกษากลุ่มชนชั้นกลางเสียเหลือเกินว่าใคร มีลักษณะเชิงเศรษฐกิจสังคมอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเชิงปริมาณ แม้กระทั่งงานของ Apichat Satitniramai, Yukti Mukdawijitra and Niti Pawakapan (2013) ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงปริมาณชิ้นแรก ๆ ก็ไม่ได้เจาะลึกในประเด็นนี้ สรุปอย่างหยาบ ๆ เพียงว่ามวลชนเสียเหลือเกินคือผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่า อยู่ในภาคเศรษฐกิจที่เป็นทางการมากกว่าเมื่อเทียบกับมวลชนเสียแดง รวมทั้งยังไม่ได้ศึกษาครอบคลุมถึงกลุ่มมวลชนผู้สนับสนุนขบวนการ กบปส. อีกด้วย บทความชิ้นนี้จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาคนเสียเหลือเกินทั้งสองกลุ่มนี้ในเชิงปริมาณอย่างละเอียด ทั้งในลักษณะเชิงประชากรศาสตร์และทัศนคติทางการเมือง เมื่อประกอบกับการสำรวจของมูลนิธิเอเชีย (The Asia Foundation 2014) พบว่า กลุ่มตัวอย่างของผู้เข้าร่วมชุมนุม กบปส. ร้อยละ 54 มีภูมิลำเนาในกรุงเทพฯ ส่วนที่เหลือร้อยละ 46 มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 38) มาจากภาคใต้ ตามด้วยภาคกลาง (ร้อยละ 37) ขณะที่ภาคอื่น ๆ มีจำนวนน้อย (ไม่ถึงร้อยละ 10 ในภาคเหนือ อีสาน ตะวันออก และตะวันตก) ดังนั้นงานชิ้นนี้จะทำการสำรวจเฉพาะคนกรุงเทพฯ และจะแสดงให้เห็นว่าพวกเขามีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งทัศนคติทางการเมืองอย่างไร

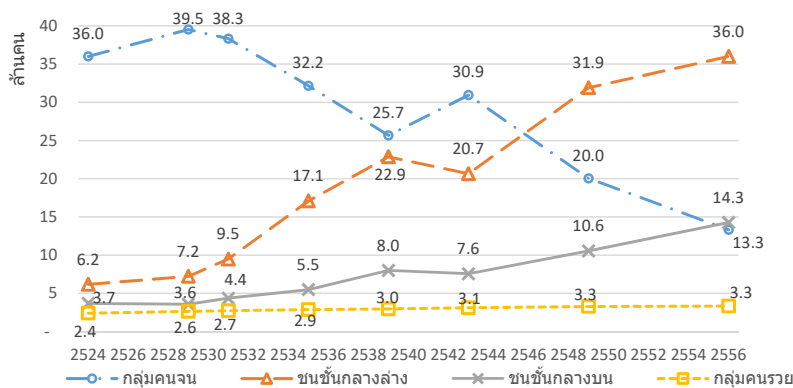
ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม

ก่อนจะอภิปรายถึงคนกรุงเทพฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นชนชั้นกลางระดับบนตามข้อเสนอของ Apichat Satitniramai, Yukti Mukdawijitra and Niti Pawakapan (2013) ซึ่งเป็นมวลชนกลุ่มหลักกลุ่มหนึ่งของ “ขบวนการเสียเหลือเกิน” ควรทำความเข้าใจลักษณะและการก่อตัวของชนชั้นกลางระดับบนในระดับประเทศก่อน ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างเสื้อสีต่าง ๆ โดย Apichat Satitniramai, Yukti Mukdawijitra and Niti Pawakapan (2013) ซึ่งใช้ข้อมูลจากการสำรวจโดยเก็บแบบสอบถามทั้งหมด 2,200 ชุด ใน 5 จังหวัดคือ 1) กรุงเทพมหานคร 2) พระนครศรีอยุธยา 3) พิษณุโลก 4) อุตรดิตถ์ ซึ่งเป็นตัวแทนของจังหวัดที่มีสัดส่วน “เสื้อแดง” สูง 5) นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นตัวแทนของจังหวัดที่มีสัดส่วน “เสื้อเหลือง” สูง ช่วงเวลาที่เก็บแบบสอบถามอยู่ระหว่างวันที่ 17 เมษายน ถึง 15 มิถุนายน พ.ศ. 2555 งานชิ้นนี้สรุปว่า ความขัดแย้งทางการเมืองดังกล่าวเป็นความขัดแย้งที่มีลักษณะทางชนชั้น กล่าวคือ เป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกลางระดับบน (เสื้อเหลือง) ซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงกว่ากับชนชั้นกลางระดับล่าง (เสื้อแดง) ซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำกว่า เช่น มีระดับการศึกษาต่ำกว่า มีอาชีพที่มีความมั่นคงน้อยกว่า (อยู่ในภาคเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ) รายได้มีความผันผวนสูงกว่า เป็นต้น แต่มวลชนเสื้อแดงก็มีโชกลุ่มคนที่จนที่สุดในประเทศ หรือเป็นผู้ที่มีฐานะยากจนในระดับที่มีรายได้หรือรายจ่ายต่ำกว่าเส้นความยากจน ดังนั้น Thorn Pitidol and Chanon Techasunthornwat (2017, 11) จึงเลือกใช้เกณฑ์จัดแบ่ง

ประชากรไทยออกตามชนชั้นทางเศรษฐกิจ โดยตั้งอยู่บนฐานคิดว่า ระดับความยากจนควรจะเป็นเกณฑ์สัมบูรณ์ ส่วนระดับความร่ำรวยนั้นควรจะเป็นเกณฑ์สัมพัทธ์ โดยเลือกใช้ระดับการบริโภคที่ 1.1 เท่าของเส้นความยากจนที่คำนวณโดยสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นเส้นแบ่งระหว่างคนจนกับคนไม่จน การกำหนดที่ 1.1 เท่าของเส้นความยากจนนี้ เพื่อให้เป็นเกณฑ์ขั้นต่ำของชนชั้นกลางที่จะทำให้ระดับคุณภาพชีวิตไม่อยู่ใกล้เส้นความยากจนเกินไป และใช้เส้นแบ่งเชิงเปรียบเทียบด้านบั้นที่แบ่งระหว่างคนรวยกับคนไม่รวย โดยถือว่าคนรวยคือคนร้อยละ 5 ของสังคมที่มีระดับการบริโภคสูงที่สุด จากเส้นแบ่งสองเส้นนี้จะทำให้ได้คนตรงกลางที่เราเรียกคนกลุ่มนี้โดยรวมว่า “ชนชั้นกลาง” ลำดับต่อมาเป็นการแบ่งระหว่างชนชั้นกลางบนและชนชั้นกลางล่างโดยใช้วิธีการ “k-means clustering” ซึ่งเป็นเครื่องมือทางสถิติที่ช่วยแบ่งแยกกลุ่มตัวอย่างให้เป็นจำนวน k กลุ่ม ซึ่งสมาชิกภายในแต่ละกลุ่มจะมีคุณลักษณะคล้ายคลึงกันมากกว่าการจัดกลุ่มแบบอื่น การใช้เครื่องมือนี้แบ่งกลุ่มคนตรงกลางเป็น 2 กลุ่ม (k = 2) ทำให้ได้กลุ่มชนชั้นกลางบนและชนชั้นกลางล่างที่มีระดับการบริโภคที่ไม่แตกต่างกันมากภายในกลุ่ม แต่แตกต่างกันระหว่างกลุ่ม

จากการแบ่งกลุ่มข้างต้น Thorn Pitidol and Chanon Techasunthornwat (2017, 13) ทำการศึกษาต่อไปถึงการเติบโตในแง่จำนวนของชนชั้นกลางบน ภาพที่ 1 ชี้ว่าจำนวนชนชั้นกลางบนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา ยกเว้นช่วงวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อ พ.ศ. 2540 และจนกระทั่ง พ.ศ. 2556 ขนาดประชากรของชนชั้นกลางบนมีประมาณ 14.3 ล้านคนหรือราวร้อยละ 21 ของประชากร ในขณะที่จำนวนคนชนชั้นกลางล่างอยู่ที่ราว 36 ล้านคนหรือราวร้อยละ 54 ของประชากร

ภาพที่ 1 จำนวนประชากรจำแนกตามชนชั้นทางเศรษฐกิจ พ.ศ. 2524-2556

ที่มา: Thorn Pitidol and Chanon Techasunthornwat (2017) คำนวณด้วยข้อมูลโครงการสำรวจ

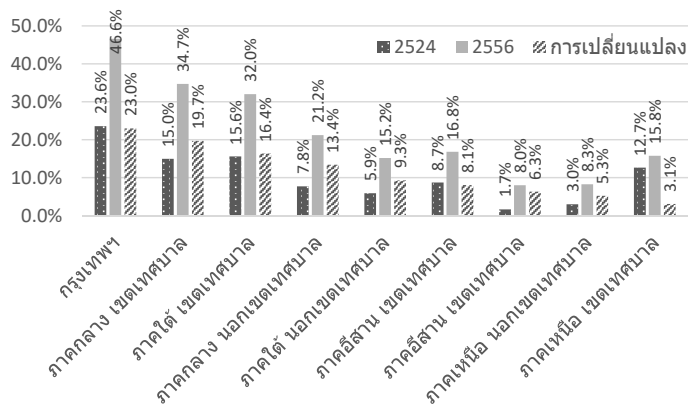
ภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนไทย โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ

หมายเหตุ: ปรับค่าถ่วงน้ำหนักประชากรให้สอดคล้องกับข้อมูลสัดส่วนประชากรในและนอกภาค

ชนบทจากฐานข้อมูล World Development Indicators จัดทำโดยธนาคารโลก

หลังจากนั้นมีการศึกษาต่อว่า ปัจจัยใดมีความสำคัญต่อระดับฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนชนชั้นกลางไทย ซึ่งพบว่าปัจจัยด้านถิ่นที่อยู่ ระดับการศึกษา และอาชีพ เป็นตัวแปรที่สำคัญ (Thorn Pitidol and Chanon Techasunthornwat 2017, 15-17) ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยดังกล่าวที่มีต่อชนชั้นกลางบนและชนชั้นกลางล่าง เพื่อพิจารณาว่าปัจจัยทั้งสามมีผลต่อลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของชนชั้นกลางไทยทั้งสองกลุ่ม ในช่วง พ.ศ. 2524-2556 อย่างไร

ปัจจัยแรกด้านพื้นที่ ภาพที่ 2 เปรียบเทียบสัดส่วนชนชั้นกลางบนในแต่ละพื้นที่ระหว่าง พ.ศ. 2524 และ 2556 พบว่า พื้นที่กรุงเทพฯ ภาคกลาง และภาคใต้ เป็นภูมิภาคที่มีชนชั้นกลางบนหนาแน่นที่สุดเรียงตามลำดับ ใน พ.ศ. 2556 รวบรวมร้อยละ 47 ของคนกรุงเทพฯ เป็นชนชั้นกลางบน รองมาเป็นเขตเทศบาลในภาคกลาง (รวบรวมร้อยละ 35) และในภาคใต้ (รวบรวมร้อยละ 32) ในขณะที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีความหนาแน่นของชนชั้นกลางบนน้อยที่สุด นอกจากนี้ภาพที่ 2 ยังชี้ถึงนโยบายของกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมาด้วย คือการเติบโตของขนาดชนชั้นกลางบนไทยเป็นไปอย่างไม่เท่าเทียมในทุกภูมิภาค กรุงเทพฯ มีสัดส่วนชนชั้นกลางบนเพิ่มขึ้นสูงสุดในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเพิ่มขึ้นสุทธิร้อยละ 23 รองลงมาเป็นพื้นที่ต่าง ๆ ในเขตเทศบาลที่สัดส่วนชนชั้นกลางบนเพิ่มขึ้นสุทธิร้อยละ 19.7 ในภาคกลางและร้อยละ 16.4 ในภาคใต้ จึงสรุปได้ว่ากรุงเทพฯ เป็นมหานครที่ส่งเสริมการเติบโตของชนชั้นกลางบนมากที่สุด รองลงมาเป็นเขตเมืองในพื้นที่จังหวัดภาคกลางและภาคใต้ตามลำดับ

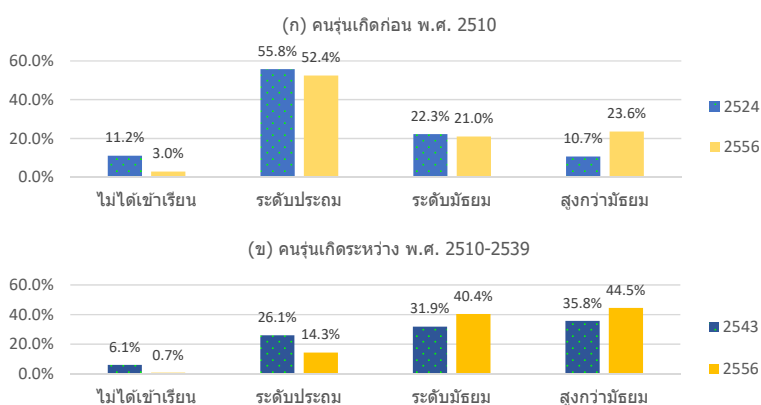

ภาพที่ 2 สัดส่วนชนชั้นกลางบนในแต่ละพื้นที่ พ.ศ. 2524 และ 2556 (เรียงตามการเปลี่ยนแปลง สัดส่วนสุทธิจากมากไปน้อย)

ที่มา: Thorn Pitidol and Chanon Techasunthornwat (2017, 16) คำนวณด้วยข้อมูลโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนไทย โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ

หมายเหตุ: สัดส่วนชนชั้นกลางบนในพื้นที่เท่ากับจำนวนชนชั้นกลางบนในพื้นที่นั้นหารด้วยจำนวนประชากรทั้งหมดในพื้นที่นั้น การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนสุทธิคือการนำสัดส่วนดังกล่าวใน พ.ศ. 2556 ลบด้วยสัดส่วน พ.ศ. 2524

ส่วนด้านการศึกษา นอกจากระดับการศึกษาเฉลี่ยของคนชนชั้นกลางบนนั้นจะสูงกว่ากลุ่มคนจนและชนชั้นกลางล่างแล้ว การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาคือ ชนชั้นกลางบนเปลี่ยนจากชนชั้นที่เต็มไปด้วยคนมีการศึกษาระดับประถมศึกษา และมีมัธยมศึกษาตามลำดับ เป็นชนชั้นของผู้มีการศึกษาระดับสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาดังภาพที่ 3 เมื่อเทียบกับคนชนชั้นกลางล่าง การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนการศึกษาที่เกิดขึ้นแตกต่างกับชนชั้นกลางบนคือ เป็นการเปลี่ยนแปลงจากกลุ่มคนไม่ได้เข้าเรียนไปเป็นกลุ่มคนที่มีคนมีการศึกษาระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นว่าชนชั้นกลางบนไทยประสบความสำเร็จมากกว่าในการส่งมอบการศึกษาขั้นสูงให้แก่คนรุ่นหลังของตน

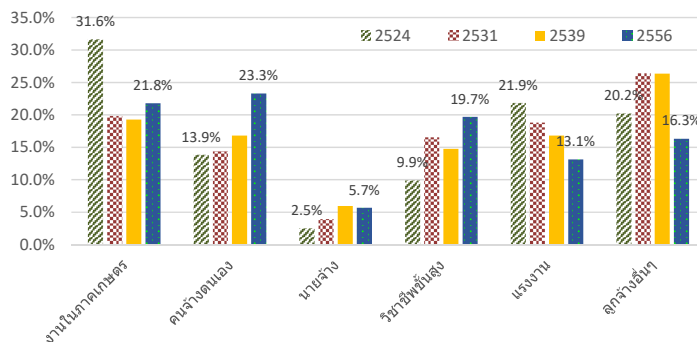

ภาพที่ 3 สัดส่วนระดับการศึกษาของชนชั้นกลางบนสองรุ่น

ที่มา: Thorn Pitidol and Chanon Techasunthornwat (2017, 17) **คำนวณด้วยข้อมูลโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนไทย** โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ในด้านการเปลี่ยนผ่านลักษณะงานของชนชั้นกลางบนจาก พ.ศ. 2524 นั้น คนส่วนใหญ่มีอาชีพในภาคเกษตร (ร้อยละ 31.6 ของชนชั้นกลางบน) และแรงงาน (ร้อยละ 21.9) ไปสู่การเป็น “ลูกจ้างอื่น ๆ” (งานเสมียน พนักงานบริการ หรือพนักงานขาย) ในช่วงก่อนวิกฤต 40 หลังจากนั้นโครงสร้างอาชีพการงานของชนชั้นกลางบนได้เปลี่ยนไปอีกครึ่งหนึ่ง จาก “ลูกจ้างอื่น ๆ” เป็น “คนจ้างตนเอง” (เจ้าของธุรกิจแบบไม่มีลูกจ้าง “นายจ้าง” และ “คนทำงานวิชาชีพชั้นสูง” (ข้าราชการระดับกลางและสูง ผู้บริหาร ผู้จัดการ ผู้มีใบประกอบวิชาชีพ ผู้เชี่ยวชาญ หรือช่างเทคนิค) ซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพที่มีสัดส่วนในชนชั้นกลางบนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนใน พ.ศ. 2556 กลุ่มอาชีพเหล่านี้มีสัดส่วนราวร้อยละ 48.7 ของคนทำงานชนชั้นกลางบนดัง

ภาพที่ 4 เมื่อเปรียบเทียบกับชนชั้นกลางแล้ว ลักษณะงานมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยใน พ.ศ. 2556 คนชั้นกลางประกอบอาชีพในภาคเกษตรร้อยละ 56 รองลงมาเป็นคนจ้างงานตนเองเพียงร้อยละ 17.4 และแรงงานร้อยละ 13.7 ส่วนอาชีพนายจ้าง วิชาชีพชั้นสูง และลูกจ้างอื่น ๆ นั้นมีสัดส่วนเรียงตามลำดับดังต่อไปนี้คือ 1.2%, 3.4% และ 8.3% แสดงให้เห็นว่า คนชนชั้นกลางยังพึ่งพิงภาคเกษตรมากกว่าครั้ง ในขณะที่ร้อยละ 78.2 ของชนชั้นกลางไม่ได้อยู่ในภาคเกษตร กล่าวอีกแบบคือในขณะที่ชนชั้นกลางมีสัดส่วนระหว่างอาชีพนอกภาคเกษตรต่อภาคเกษตรถึง 3.6 เท่า แต่สัดส่วนเดียวกันนี้ของชนชั้นกลางมีค่าเพียง 0.78 เท่านั้น ในอีกแง่หนึ่งนั้นอาชีพนายจ้าง คนจ้างตัวเอง และวิชาชีพชั้นสูงของชนชั้นกลาง (5.7%, 23.3%, 19.7%) ก็มีสัดส่วนที่สูงกว่าชนชั้นกลางอย่างเห็นได้ชัด (1.2%, 17.4%, 3.4%)

ภาพที่ 4 สัดส่วนลักษณะงานของชนชั้นกลาง (คนรุ่นเกิดก่อน พ.ศ. 2510) พ.ศ. 2524-2556

ที่มา: Thorn Pitidol and Chanon Techasunthornwat (2017, 18) **คำนวณด้วยข้อมูลโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนไทย โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ**

จากข้อมูลข้างต้น อาจสรุปถึง “สูตรสำเร็จ” ของการกลายเป็น (หรือคุณลักษณะของ) ชนชั้นกลางระดับบนของสังคมไทยในช่วง พ.ศ. 2524 – 2556 ได้ว่า “เป็นคนกรุงเทพฯ (หรือเป็นคนเมือง) มีการศึกษาสูง และมีการงานที่อยู่นอกภาคเกษตรกรรม เป็นเจ้าของกิจการ (ทั้งมีและไม่มีลูกจ้าง) หรืออยู่ในสาขาวิชาชีพชั้นสูง” ดังนั้นงานชิ้นนี้จึงขอใช้นิยามความหมายของชนชั้นกลางระดับบนตามความหมายเชิงประจักษ์นี้ ในแง่นี้ บทความนี้ไม่ได้นิยาม “ชนชั้นกลาง” จากมุมมองเชิงทฤษฎีเป็นฐานตั้งต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดแบ่งชนชั้นกลางตามทฤษฎีในสายมาร์กซิสต์ ซึ่งแบ่งออกเป็นชนชั้นกลาง “ใหม่” ชนชั้นกลาง “เก่า” และชนชั้นกลาง “ขายขอบ” เป็นต้น และไม่ได้ใช้การแบ่งตามแนวคิดสายเวเบอร์ (Weberian) เป็นหลัก แม้ว่าการแบ่งแบบนี้จะเข้าใกล้แนวทางการศึกษากลุ่มคน หรือชนชั้นในงานแบบช่วงชั้นทางสังคม (social stratification) ก็ตาม เหตุที่เน้นนิยามตามความหมายเชิงประจักษ์นี้ก็เพราะ คนกลุ่มนี้เป็นมวลชนชั้นกลางในจำนวนที่มีนัยยะสำคัญรุ่นแรกของสังคมไทยที่คลี่คลายพัฒนาต่อเนื่องมาถึง

Commented [A1]: แก้ไขเพิ่มเติมตามความเห็นของผู้ประเมิน (ข้อที่ ๑) ทั้งสองท่าน

ปัจจุบันและเป็นกลุ่มคนที่งานหลายชิ้นให้ความสำคัญกับบทบาทของพวกเขาในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยที่ผ่านมา

ความแตกต่างของสถานะทางเศรษฐกิจสังคมและแบบแผนการใช้ชีวิตประจำวัน (lifestyle) ระหว่างกลุ่มตัวอย่างชนชั้นกลางระดับล่าง (เสื้อแดง) กับชนชั้นกลางระดับบน (เสื้อเหลือง) ในเขตกรุงเทพฯ

การสำรวจของ Wanwiphang Manachotphong and Apichat Satitniramai (2017) โดยเก็บแบบสอบถามทั้งหมด 1,800 ชุด เมื่อเดือนกันยายน 2558 ในกรุงเทพมหานครพบว่า ลักษณะฐานะทางเศรษฐกิจสังคมของมวลชนผู้สนับสนุนขบวนการทางการเมืองเสื้อเหลืองในหมู่ประชากรกรุงเทพฯ สอดคล้องกับลักษณะชนชั้นกลางระดับบนที่เสนอโดย Thom Pitidol and Chanon Techasunthornwat (2017) ข้างต้น และมีความแตกต่างในสถานะทางเศรษฐกิจสังคมและวิถีชีวิตประจำวัน (lifestyle) อย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติกับผู้สนับสนุนขบวนการเสื้อแดงหลายประการ เช่น มีระดับการศึกษาที่สูงกว่า มีอาชีพการงานที่มั่นคงกว่า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

Wanwiphang Manachotphong and Apichat Satitniramai (2017, 37) แบ่งกลุ่มตัวอย่างตามความถี่ในการเมืองกลุ่มต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. แบบ PDRC_Only คือ ผู้เข้าร่วมชุมนุม หรือเอาใจช่วยกลุ่ม กปปส. อย่างเดียว ไม่เคยเข้าร่วมชุมนุมหรือเอาใจช่วยการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยกลุ่มพันธมิตรฯ หรือกลุ่มเสื้อแดง โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่เข้าข่ายร้อยละ 7.83

2. แบบ PDRC หรือ PAD คือ ผู้เข้าร่วมชุมนุม หรือเอาใจช่วยกลุ่ม กปปส. และอาจจะเคยเข้าร่วมชุมนุมหรือเอาใจช่วยการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยกลุ่มพันธมิตรฯ โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่เข้าข่ายร้อยละ 17.61

3. แบบ YELLOW (PDRC และ/หรือ PAD) คือ ผู้เข้าร่วมชุมนุม หรือเอาใจช่วยกลุ่ม กปปส. หรือกลุ่มพันธมิตรฯ ก็ได้ แต่ไม่เคยเข้าร่วมชุมนุมหรือเอาใจช่วยการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มเสื้อแดง โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่เข้าข่ายร้อยละ 20.78

4. แบบ RED คือ ผู้เข้าร่วมชุมนุม หรือเอาใจช่วยกลุ่มเสื้อแดง แต่ไม่เคยเข้าร่วมชุมนุมหรือเอาใจช่วยการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยกลุ่มพันธมิตรฯ หรือ กปปส. โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่เข้าข่ายร้อยละ 3.83

ข้อค้นพบประการแรกคือ กลุ่มตัวอย่างฝ่ายแดง (ตารางที่ 1 ด้านซ้าย) มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำกว่า และมีแบบแผนการใช้ชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันจากอีกขั้วการเมืองหนึ่ง (ฝ่าย “เหลือง” ตารางที่ 1 ด้านขวา) ดังรายละเอียดบางประการต่อไปนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบความแตกต่างด้านฐานะทางเศรษฐกิจสังคมและแบบแผนการใช้ชีวิตประจำวัน
ระหว่างกลุ่มตัวอย่างแดงกับกลุ่มเหลือง

ตัวแปร	แดง			เหลือง			Mean test
	จำนวน ตัวอย่าง	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	จำนวน ตัวอย่าง	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	p-value*
เพศหญิง	69	1.49	0.50	374	1.49	0.50	0.958
อายุ	69	46.86	14.39	374	38.39	13.06	0.000
จำนวนปีการศึกษา	69	11.88	5.29	374	14.97	2.97	0.000
จำนวนสมาชิกในครอบครัว	69	3.29	1.74	374	3.17	1.63	0.591
รายได้ต่อหัวครัวเรือน (บาท)	69	22,592	23,586	374	26,886	32,038	0.289
เป็นคนกรุงเทพฯโดยกำเนิด	69	0.35	0.48	374	0.45	0.50	0.129
จำนวนปีที่อยู่ในกรุงเทพฯ	45	21.67	11.20	206	19.07	6.83	0.044
(1 = ไม่เคยเลย, 2 = นาน ๆ ครั้ง, 3 = บ่อย, 4 = เป็นประจำ)							
ไปจับจ่ายที่ห้างพารากอน	69	1.57	0.72	374	1.92	0.57	0.000
ไปจับจ่ายที่ห้างเซ็นทรัล	69	2.10	0.83	374	2.39	0.66	0.001
ไปจับจ่ายที่ห้างเดอะมอลล์	69	2.67	0.80	374	2.68	0.75	0.879
ไปท่องเที่ยวที่ประเทศในเอเชีย	69	1.41	0.75	374	1.74	0.88	0.003
ไปท่องเที่ยวในยุโรป	69	1.20	0.58	374	1.33	0.65	0.125
(1 = ใช่, 2 = ไม่ใช่)							
มีบัตรเครดิต	69	0.29	0.46	374	0.52	0.50	0.000
มีบัตรเครดิต	69	0.17	0.38	374	0.22	0.42	0.373
อ่านหนังสือพิมพ์หรือเว็บไซต์ข่าวภาษาอังกฤษได้	69	0.07	0.26	374	0.20	0.40	0.014
อ่านหนังสือภาษาอังกฤษได้เป็นประจำ	69	0.23	0.43	374	0.42	0.49	0.004
ไปทานอาหารระดับภัตตาคาร	69	0.29	0.46	374	0.48	0.50	0.004
ไปดื่มกาแฟในร้านกาแฟที่ตกแต่งสวยงาม	69	0.14	0.35	374	0.34	0.48	0.001
ตั้งใจจะกลับไปใช้ชีวิตที่บ้านเกิด	45	0.51	0.51	207	0.36	0.48	0.064
อาชีพ (dummy = 1)							
มีความรับผิดชอบระดับบริหาร	69	0.19	0.39	374	0.29	0.46	0.079
ข้าราชการ	69	0.03	0.17	374	0.10	0.30	0.060
พนักงานลูกจ้างของรัฐ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ	69	0.06	0.24	374	0.16	0.36	0.033
พนักงานลูกจ้างเอกชน (งานประจำ)	69	0.13	0.34	374	0.23	0.42	0.059
รับจ้าง (freelance)	69	0.09	0.28	374	0.09	0.28	0.973
ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย (ไม่มีลูกจ้าง)	69	0.30	0.46	374	0.10	0.30	0.000
ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย (มีลูกจ้างไม่เกิน 5 คน)	69	0.06	0.24	374	0.06	0.25	0.846
ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย (มีลูกจ้างเกิน 5 คน)	69	0.06	0.24	374	0.05	0.22	0.806
รับจ้างใช้แรงงานทั่วไป (งานประจำ)	69	0.01	0.12	374	0.01	0.10	0.784
รับจ้างใช้แรงงานทั่วไป (งานไม่ประจำ)	69	0.03	0.17	374	0.02	0.14	0.580
นักเรียน/นักศึกษา	69	0.04	0.21	374	0.10	0.30	0.140
แม่บ้าน	69	0.06	0.24	374	0.04	0.20	0.578
ว่างงาน/ไม่มีงานทำ	69	0.12	0.32	374	0.04	0.19	0.006
อื่นๆ	69	0.01	0.12	374	0.00	0.00	0.020
ลักษณะที่อยู่อาศัย (dummy = 1)							
บ้านเดี่ยว	69	0.29	0.46	374	0.36	0.48	0.239
คอนโด	69	0.10	0.30	374	0.11	0.32	0.792
ทาวน์เฮาส์	69	0.19	0.39	374	0.19	0.39	0.978
แฟลต/ห้องเช่า/หอพัก	69	0.23	0.43	374	0.22	0.41	0.778
ตึกแถว	69	0.19	0.39	374	0.12	0.32	0.107

*ถ้าค่า p-value นี้น้อยกว่า 0.05 เราจะไม่สามารถบอกได้ว่าค่า mean ของสองกลุ่มมีความแตกต่างกัน

หมายเหตุ: ประมวลผลข้อมูลจากแบบสอบถามใน (Wanwiphang Manachotphonng and Apichat Satitniramai 2017)

กล่าวเฉพาะตัวแปรลักษณะอาชีพที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยยะสำคัญเชิงสถิติพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามในกลุ่ม “เหลือ” ทั้งสามกลุ่ม (PDRC_Only, PDRC หรือ PAD, PDRC และ/หรือ PAD) มีแนวโน้มจะเป็นพนักงานของรัฐ/ลูกจ้างของรัฐหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจมากกว่า สำหรับผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มแดงพบว่า มีแนวโน้มเป็นพนักงานของรัฐ/ลูกจ้างของรัฐหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจน้อยกว่า แต่มีแนวโน้มอาชีพประกอบธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย (ไม่มีลูกจ้าง) มากกว่า นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มแดงเป็นผู้ว่างงานในอัตราที่สูงกว่าด้วย หรือกล่าวได้ว่าฝ่ายเหลืองมีอาชีพที่มีความมั่นคงสูงกว่า ทั้งในแง่อาชีพมีลักษณะเป็นงานประจำ (ไม่ใช่งานชั่วคราว) และอยู่ในภาครัฐ จึงมีทั้งรายได้ที่ผันผวนน้อยกว่าและมีสิทธิในสวัสดิการสังคมรองรับ เช่น การรักษาพยาบาล เงินบำนาญ ฯลฯ ในแง่นี้ก็ไม่ได้แปลที่พบว่า ฝ่ายเหลืองมีระดับการศึกษาสูงกว่า (เกือบ 15 ปี หรือประมาณปริญญาตรี) ฝ่ายแดงอย่างมีนัยยะสำคัญเชิงสถิติ (เกือบ 12 ปี หรือประมาณมัธยมศึกษาตอนปลาย) เช่นเดียวกัน ในแง่ของแบบแผนการใช้ชีวิตประจำวัน (lifestyle) กลุ่มเหลืองทั้งสามกลุ่มมีแบบแผนการใช้ชีวิตที่สะท้อนฐานะทางเศรษฐกิจสังคมที่สูงกว่าฝ่ายแดงอย่างมีนัยยะสำคัญเชิงสถิติ เช่น มีบัตรเครดิตเป็นสัดส่วนมากกว่า สามารถอ่านสิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ และนิตยสารภาษาอังกฤษจนจบเป็นเล่มได้มากกว่า ไปจับจ่ายใช้สอยในห้างสรรพสินค้าระดับหรู (เช่น พารากอน เซ็นทรัล) ไปทานอาหารระดับภัตตาคาร ดื่มกาแฟในร้านหรู รวมทั้งไปเที่ยวต่างประเทศในย่านเอเชียบ่อยครั้งกว่า จึงอาจสรุปได้ว่าฝ่ายเหลืองมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมแบบชนชั้นกลางในระดับสูงกว่าฝ่ายแดง แม้ว่าระดับรายได้ของทั้งสองฝ่ายจะไม่แตกต่างกันในเชิงสถิติก็ตาม

กล่าวโดยสรุป งานศึกษาเชิงปริมาณชิ้นนี้ชี้ว่ากลุ่มตัวอย่างมวลชนของฝ่ายเหลืองและแดงที่สุ่มจากประชากรกรุงเทพฯ นั้น ยังคงมีลักษณะความแตกต่างเชิงชนชั้น กล่าวคือฝ่ายเหลืองมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมและแบบแผนการใช้ชีวิตประจำวันแบบชนชั้นกลางระดับบน ซึ่งมีการศึกษาสูงกว่า มีอาชีพที่มั่นคงกว่า มีแบบแผนการใช้ชีวิตประจำวันที่หรูหราและสะดวกสบายกว่ามวลชนฝ่ายแดง ซึ่งจัดได้ว่าเป็นชนชั้นกลางระดับล่าง ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับข้อเสนองานทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทยของ Apichat Satitniramai, Yukti Mukdawijitra and Niti Pawakapan (2013)

3. ชนชั้นกลางกรุงเทพฯ กับประชาธิปไตย

บทบาทของชนชั้นกลางทั้งในทางบวกและทางลบต่อระบอบประชาธิปไตยนั้น มีข้อโต้แย้งทางทฤษฎีมาอย่างยาวนาน บทความนี้มีได้มีวัตถุประสงค์จะนำเสนอข้อถกเถียงนี้อย่างครอบคลุม เพียงแต่ต้องการนำแนวคิดในสายทฤษฎีการทำให้เป็นสมัยใหม่ ที่ถูกตีความ-ขยายความในระยะหลัง ๆ มาทดลองปรับใช้กับชนชั้นกลางไทยเท่านั้น Prajak Kongkirati (2016) เห็นว่าอาจแบ่งทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตย'ออกได้เป็น 3 แนวทางคือ แนวทางแรกเสนอโดยบทความของ Lipset (1959) ว่า

¹ เราอาจจัดว่าทฤษฎีการทำให้เป็นสมัยใหม่นั้น เป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีการเปลี่ยนผ่าน

การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมสมัยใหม่ เช่น การพัฒนาอุตสาหกรรม การเติบโตของเมือง ความมั่งคั่ง และการศึกษา จะกลายเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่ก่อให้เกิดการเติบโตของชนชั้นกลางจำนวนมาก (large middle class) ที่เอื้อให้เกิดประชาธิปไตย เพราะปัจจัยเหล่านี้จะนำไปสู่ค่านิยมและวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย แนวทางที่สอง คือ ทฤษฎีเชิงโครงสร้างสายมาร์กซิสต์ เน้นคำอธิบายไปที่โครงสร้างและความขัดแย้งระหว่างชนชั้นต่าง ๆ เมื่อสังคมเศรษฐกิจกลายเป็นระบบทุนนิยม โดยเห็นว่าจะกลายเป็นประชาธิปไตยหรือไม่นั้นเป็นผลจากการต่อสู้ทางชนชั้น งานของ Moore (1966) เป็นตัวแทนของงานในสายนี้ แม้ว่างานของสายนี้จะมีฐานเริ่มต้นทางทฤษฎีและจุดเน้นที่แตกต่างกัน แต่ก็เห็นร่วมกันว่าตัวแปรเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย ส่วนแนวทางสุดท้ายเห็นว่าการเกิดขึ้นของประชาธิปไตยนั้นเป็นผลจากการเจรจาต่อรอง การต่อสู้ทางยุทธศาสตร์-ยุทธวิธีระหว่างตัวแสดงต่าง ๆ ที่ต้องการหรือต่อต้านประชาธิปไตย พุดอีกแบบคืองานสายนี้เน้นไปที่การเป็นผู้กระทำการ (agency) ของตัวละครต่าง ๆ และเห็นว่าเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมมีผลต่อการกลายเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่า อาจถือได้ว่างานของ Rustow (1970) และ O'Donnell and Schmitter (1986) เป็นตัวแทนของแนวทางนี้ ทฤษฎีเปลี่ยนผ่านทั้งสามแนวทางนี้มีกฎทวิภาคที่ว่าลักษณะเทววิทยาทางการเมือง (political theology) หรือ “กำหนดนิยม” (determinism) เนื่องจากทั้งสามแนวทางมีข้อสรุปท้ายสุดว่า ไม่ว่าเส้นทางสู่ประชาธิปไตยจะแตกต่างกันเพียงใดก็ตาม แต่ถึงที่สุดแล้วเมื่อทั้งปัจจัยเชิงโครงสร้างและปัจจัยการเป็นผู้กระทำเหมาะสม สังคมก็จะกลายเป็นประชาธิปไตยในท้ายที่สุด

การตีความทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านในระยะหลังปฏิเสธลักษณะกำหนดนิยมนี้ (Wucherpfennig and Deutsch 2009, 2) และชี้ว่าแม้แต่งานของ Lipset เองนั้นก็เพียงแต่ชี้ถึงแค่ความน่าจะเป็น (probabilistic, not deterministic) ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับประชาธิปไตยเท่านั้น กล่าวคือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของชนชั้นกลางจำนวนมากนั้นเป็นเพียงปัจจัยส่วนหนึ่งที่สัมพันธ์หรือเชื่อมกับประชาธิปไตย (correlation, not causal) เท่านั้น และอย่างมากที่สุดปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมเหล่านี้ก็ทำให้ปัจจัยที่เพียงพอต่อการกลายเป็นประชาธิปไตย Wucherpfennig and Deutsch (2009) เสนอว่า งานในสามแนวทางข้างต้นถูกผสมผสานเข้าด้วยกัน (unify) เป็นกรอบใหญ่ในการวิเคราะห์ เช่น งานของ Boix (2003) ที่ผสมปัจจัยเชิงโครงสร้าง (Lipset 1959) ความสัมพันธ์เชิงชนชั้น (Lipset 1959; Moore 1966) และการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์เข้าด้วยกัน (O'Donnell และ Schmitter) ในแง่ของปัจจัยเชิงโครงสร้างและการตัดสินใจของตัวแสดงต่าง ๆ นั้น Wucherpfennig and Deutsch (2009, 4-5) เห็นว่า งานในระยะหลัง ๆ เสนอว่าตัวแปรความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เป็นกลไกสำคัญที่สุดที่มีผลต่อประชาธิปไตย ในขณะที่ทัศนคติ-ค่านิยมของตัวแสดงเป็นกลไกที่เชื่อมโยงระหว่างปัจจัยเชิงโครงสร้างเข้ากับการกระทำ-การตัดสินใจต่อสู่ทางการเมืองเพื่อประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานของ Acemoglu and Robinson (2006) ที่ให้ความสำคัญกับตัวแปรความไม่เท่าเทียมทาง

เศรษฐกิจ และงานของ Haerpfer, Bernhagen, Inglehart and Welzel (2009) ที่เน้นตัวแปรเชิงทัศนคติ-ค่านิยมของตัวแสดงต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยเชิงการตัดสินใจ

Acemoglu and Robinson (2006) เสนอว่าประชาธิปไตยเป็นผลจากการต่อสู้ต่อรองในการกระจายทรัพยากรระหว่างชนชั้นนำและมวลชน (ชนชั้นล่าง) กล่าวอีกแบบคือ ระดับความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในสังคมหนึ่ง ๆ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจของชนชั้นนำ ชนชั้นกลาง และมวลชน ในกระบวนการต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการสู่ประชาธิปไตย (democratization) และการทำให้ประชาธิปไตยเป็นปึกแผ่น (consolidation) Acemoglu and Robinson (2006) เสนอว่าความสัมพันธ์ระหว่างความเหลื่อมล้ำกับการกลายเป็นประชาธิปไตยรวมทั้งการทำให้ประชาธิปไตยเป็นปึกแผ่นนั้น มีลักษณะอักษรวูทงศ์ว่า กล่าวคือในสภาพความไม่เท่าเทียมในระดับที่ต่ำสุดนั้น ชนชั้นล่างจะไม่มีแรงจูงใจที่จะต่อต้านระบอบที่ไม่เป็นประชาธิปไตยซึ่งชนชั้นนำกุมอำนาจอยู่ ดังนั้นสังคมนี้ก็จะอยู่ในระบอบที่ไม่เป็นประชาธิปไตยต่อไป แต่เมื่อระดับความไม่เท่าเทียมเพิ่มขึ้น แรงจูงใจของชนชั้นล่างที่จะต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยจะเพิ่มขึ้นเพื่อให้ได้มาซึ่งนโยบายการกระจายทรัพยากรที่เท่าเทียมกัน เนื่องจากระบอบประชาธิปไตยหมายความว่าคนส่วนใหญ่มีสิทธิลงคะแนนเสียงเพื่อเลือกนโยบายที่ตนต้องการได้ และเมื่อสังคมกลายเป็นประชาธิปไตยแล้ว แรงจูงใจของชนชั้นสูงในการทำการรัฐประหารจะมีไม่มาก เพราะทรัพยากรที่เขาสูญเสียไปกับนโยบายการกระจายทรัพยากรนั้นไม่คุ้มกับต้นทุนที่จะเกิดขึ้นจากการทำการรัฐประหาร ดังนั้นในสังคมแบบนี้เมื่อกลายเป็นประชาธิปไตยแล้ว ความเป็นประชาธิปไตยก็จะเป็นปึกแผ่น (consolidated) แต่ในขั้นถัดมาเมื่อระดับความไม่เท่าเทียมเพิ่มขึ้นไปอีก แรงจูงใจของชนชั้นนำที่จะยินยอมให้มีระบอบประชาธิปไตยก็จะน้อยลง เพราะผลประโยชน์ของชนชั้นตัวเองที่จะต้องสูญเสียไปจากนโยบายการกระจายทรัพยากรจะสูงขึ้น ทำให้ทางเลือกในการกดปราบหรือการรัฐประหารในสายตาของชนชั้นนำ คำนวณมากขึ้น ผลก็คือในสังคมแบบนี้ หากการกลายเป็นประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้ในตอนแรกก็จะไม่ยั่งยืน เนื่องจากชนชั้นนำพร้อมที่จะทำการรัฐประหารเพื่อพิทักษ์รักษาความไม่เท่าเทียมในระดับสูงนี้ต่อไป ในสังคมแบบสุดท้ายที่ความไม่เท่าเทียมสูงมาก ๆ นั้น การกลายเป็นประชาธิปไตยจะเป็นไปได้ยาก เนื่องจากชนชั้นนำพร้อมที่จะใช้การกดปราบตลอดเวลา เนื่องจากหากปล่อยให้กลายเป็นประชาธิปไตยแล้ว ชนชั้นตนต้องสูญเสียผลประโยชน์มหาศาลจากนโยบายการกระจายทรัพยากร

ส่วนชนชั้นกลางนั้น Acemoglu and Robinson (2006) เห็นว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทเชิงบวกต่อทั้งการกลายเป็นประชาธิปไตยในฐานะเป็นผู้มีบทบาทนำ (driver) ของขบวนการต่อต้านระบอบเดิม และการทำให้ประชาธิปไตยเป็นปึกแผ่นในฐานะที่เป็นตัวกันชน (buffer) ระหว่างความขัดแย้งของชนชั้นนำกับชนชั้นล่าง ในฐานะแรกนั้นเนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจและการศึกษาที่ดีกว่าชนชั้นล่าง ทำให้ชนชั้นกลางมีความพร้อมมากกว่าในการเข้าร่วมทางการเมือง และกลายเป็นหัวหอกของการเคลื่อนไหวเพื่อลดอำนาจของชนชั้นนำในประวัติศาสตร์ของหลายประเทศ และนี่เองที่อธิบายได้ว่าทำไมการทำให้กลายเป็นประชาธิปไตยยุคแรก ๆ ของยุโรปตะวันตกจึงมีขอบเขตจำกัดอยู่ที่การขยายสิทธิทางการเมืองของชนชั้นกลาง เพราะ

สำหรับชนชั้นนำแล้ว ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องขยายสิทธิไปถึงชนชั้นล่าง หากเขาสามารถดึง (co-opt) ชนชั้นกลางเข้าสู่กระบวนการทางการเมืองได้ จวบจนในชั้นหลัง ๆ จึงค่อย ๆ ขยายสิทธิไปครอบคลุมชนชั้นล่าง

ส่วนบทบาทของชนชั้นกลางในฐานะกั้นชนระหว่างชนชั้นนำกับชนชั้นล่างนั้นเป็นไปได้ เพราะด้วยฐานะที่ต่ำกว่าชนชั้นล่างทำให้ชนชั้นกลางไม่เรียกร้องนโยบายการกระจายทรัพยากรในระดับเดียวกับชนชั้นล่าง หรือกล่าวอีกแบบว่าแนวโน้มนโยบายของชนชั้นกลางนั้นใกล้เคียงกับชนชั้นสูงมากกว่าชนชั้นล่าง ทำให้ในสังคมที่มีชนชั้นกลางฐานะดี (โดยเปรียบเทียบกับชนชั้นล่าง) จำนวนมากนั้น การกลายเป็นประชาธิปไตยเป็นไปได้ง่ายขึ้น เนื่องจากชนชั้นกลางจะไม่เรียกร้องนโยบายการกระจายทรัพยากรมากจนทำให้ชนชั้นนำพร้อมที่จะใช้การกดปราบเพื่อรักษาสถานภาพเดิม ในขณะที่เดียวกันนโยบายที่ชนชั้นกลางเรียกร้องนี้ก็พอเพียงที่จะทำให้คนชั้นล่างไม่ก่อการปฏิวัติ และในทำนองเดียวกัน สังคมคนชั้นกลางแบบนี้ก็ช่วยจรรโลงประชาธิปไตยด้วย เพราะมันทำให้การประนีประนอมระหว่างชนชั้นทำได้ง่ายขึ้น ทำให้ชนชั้นนำมีแรงจูงใจที่จะก่อการรัฐประหารน้อยลง

Haerpfer, Bernhagen, Inglehart and Welzel (2009) เห็นว่าคำถามที่สำคัญนั้นไม่ใช่ว่าประชาชนจะสนับสนุนประชาธิปไตยหรือไม่ แต่เป็นว่าประชาชนจะสนับสนุนประชาธิปไตยด้วยเหตุผลอะไร เขามองว่าอรรถประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับในกระบวนการประชาธิปไตยมากที่สุดคือทรัพยากรผ่านนโยบายสาธารณะ สวัสดิการ และการเข้าถึงทุนการผลิต เราจึงต้องพิจารณาว่าก่อนจะมีประชาธิปไตยประชาชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้มากเท่าไร และประชาธิปไตยทำให้พวกเขาเข้าถึงทรัพยากรได้มากขึ้นหรือไม่ ที่สำคัญที่สุดคือความต้องการเข้าถึงทรัพยากรของประชาชนมีเพิ่มมากขึ้นหรือไม่ เพราะแม้ประชาธิปไตยจะทำให้การเข้าถึงทรัพยากรทำได้ง่ายขึ้น แต่หากประชาชนไม่มีความจำเป็นที่จะเข้าถึงทรัพยากรเหล่านั้น หรือระบอบการปกครองเก่าสามารถกระจายทรัพยากรให้แก่พวกเขาได้อย่างเพียงพออยู่แล้ว ประชาธิปไตยก็มิมีความจำเป็นสำหรับพวกเขา ตรงจุดนี้เองที่ทำให้การทำให้เป็นสมัยใหม่มีความสำคัญ เพราะกระบวนการดังกล่าวเป็นการกระตุ้นให้ความต้องการเข้าถึงทรัพยากรของประชาชนมีสูงขึ้นเพื่อให้พวกเขาสามารถอยู่รอดได้ในเศรษฐกิจแบบทุนนิยม อีกทั้งการทำให้เป็นสมัยใหม่มายังมาพร้อมกับความซับซ้อนของสังคม ตัวแสดงทางการเมือง และกลุ่มผลประโยชน์ที่หลากหลายขึ้น ทำให้รัฐที่ปกครองในระบอบอำนาจนิยมไม่สามารถตอบสนองต่อความหลากหลายดังกล่าวได้ แต่ประชาธิปไตยสามารถทำได้ ดังนั้นประชาธิปไตยเพียงอย่างเดียวจึงไม่มีผลในการทำให้คนตระหนักถึงคุณค่าของเสรีภาพทางการเมือง แต่การทำให้เป็นสมัยใหม่ต่างหากที่จะทำให้ประชาชนตระหนักในอำนาจ เสรีภาพ ความเป็นผู้กระทำ (agency) ความเท่าเทียม และความไว้วางใจในตัวผู้อื่น ซึ่ง Haerpfer, Bernhagen, Inglehart and Welzel เรียกค่านิยมดังกล่าวว่า “ค่านิยมแห่งการปลดปล่อย (emancipative values)” และเรียกมวลชนที่มีค่านิยมดังกล่าวว่า “มวลชนเพื่อการปลดปล่อย (emancipative mass)” ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นแค่ชนชั้นกลางเท่านั้น มวลชนเพื่อการปลดปล่อยนี้เองที่จะมีบทบาทสำคัญในการ “สร้างแรงกดดันให้กับชนชั้นนำทางการเมือง เพื่อเรียกร้องเสรีภาพทางการเมืองเมื่อมันถูกปฏิเสธ ปกป้องมันเมื่อมันถูกทำลาย และ

ขับเคลื่อนมันเมื่อมันหยุดชะงัก” (Haerper, Bernhagen, Inglehart and Welzel 2009, 84) เขาย้ำว่าการเรียกร้องทางการเมืองที่จะนำไปสู่ประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมวลชนที่ออกมาเรียกร้องมีค่านิยมแห่งการปลดแอกเท่านั้น

จากการสำรวจงานวิชาการข้างต้น Wanwiphang Manachotphong and Apichat Satitniramai (2017) จึงได้สำรวจต่อไปถึงทัศนคติหรือค่านิยม (values) ของประชากรในเขตกรุงเทพฯ โดยมีสมมุติฐานว่า ทัศนคติของคนกรุงเทพฯ ที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และ/หรือ กปปส. หรือคนเสื้อเหลืองนั้น ไม่ใช่ค่านิยมแห่งการปลดแอก กล่าวอีกแบบคือแม้ว่าคนกรุงเทพฯ อาจจะมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมเป็นชนชั้นกลางก็ตาม แต่ความเป็นชนชั้นกลางโดยตัวมันเองก็ไม่ใช่ทั้งปัจจัยที่จำเป็นและปัจจัยที่เพียงพอที่จะทำให้เขาสนับสนุนประชาธิปไตย แต่เขาต้องมีทัศนคติหรือค่านิยมที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยด้วย

Wanwiphang Manachotphong and Apichat Satitniramai (2017, 42-49) ใช้แบบจำลอง Structural Equation Model (SEM) เพื่อทดสอบว่าประชากรกรุงเทพฯ มีทัศนคติ-ค่านิยมที่สอดคล้องกับประชาธิปไตยหรือไม่ โดยใช้คำถามว่า “ภายใต้สถานการณ์บางอย่างการใช้ระบอบเผด็จการจะให้ผลลัพธ์ที่ดีกว่า” เพื่อวัดความยึดมั่นต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นผู้ที่เห็นด้วยกับข้อความนี้จึงไม่ใช่ผู้ที่ยึดมั่นหรือเชื่อมั่นต่อระบอบประชาธิปไตย ส่วนตัวแปรที่ใช้อธิบายความไม่ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยนั้นแบ่งเป็นสองประเภท คือ ตัวแปรด้านเศรษฐกิจสังคม เช่น ระดับการศึกษา ระดับรายได้ ฯลฯ ซึ่งพบว่าไม่สามารถอธิบายความไม่ยึดมั่นฯ อย่างมีนัยยะสำคัญเชิงสถิติได้เลย ยกเว้นตัวแปร “วิถีชีวิตประจำวันแบบชนชั้นกลาง (lifestyle)” ส่วนตัวแปรเชิงทัศนคตินั้นพบว่า สามารถใช้อธิบายความไม่ยึดมั่นฯ ได้อย่างมีนัยยะสำคัญเชิงสถิติ 3 ตัวแปรด้วยกัน คือ ความรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ อำนาจนิยม (authoritarianism) ระเบียบสังคมที่ถูกท้าทาย (old order) ส่วนตัวแปรเชิงทัศนคติที่ไม่สามารถอธิบายความไม่ยึดมั่นฯ นั้นคือ ความรู้ความเข้าใจด้านการเมือง (knowledge), แนวโน้มที่จะเห็นด้วยกับการใช้ความรุนแรง (violence), เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุผลทางการเมือง, ทัศนคติที่สนับสนุนความเท่าเทียม (equality), ทัศนคติทางการเมืองที่มีลักษณะเชิงศีลธรรม (moral politics), ทัศนคติแบบชาตินิยม (nationalism) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตัวแปรแบบแผนวิถีชีวิตประจำวัน (lifestyle)

ตัวแปรแบบแผนวิถีชีวิตประจำวัน (lifestyle) นั้น Wanwiphang Manachotphong and Apichat Satitniramai (2017) ใช้คำถามต่าง ๆ เช่น ไปเที่ยวต่างประเทศทั้งในและนอกเอเชีย เข้าห้างสรรพสินค้าระดับบน (พารากอน เซ็นทรัล) ใช้บริการของภัตตาคารและร้านอาหารที่หรูหรากว่า การมีบัตรเครดิต เพื่อวัดว่าผู้ตอบคำถามเป็นผู้มีวิถีชีวิตประจำวันแบบชนชั้นกลางระดับสูงหรือไม่ ซึ่งในบริบทของกรุงเทพฯ นั้นวิถีชีวิตประจำวันเช่นนี้สะท้อนฐานะทางสังคมเศรษฐกิจของชนชั้นกลางระดับบน และพบว่าแบบแผนการมีวิถีชีวิตประจำวันแบบชนชั้นกลางระดับบนมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกับการไม่ยึดมั่นในระบอบ

ประชาธิปไตย หรืออาจกล่าวอีกแบบได้ว่า ชนชั้นกลางระดับบนเป็นผู้ที่มีแนวโน้มจะไม่ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย

ระเบียบทางสังคมถูกท้าทาย (old order)

ตัวแปร “ระเบียบทางสังคมถูกท้าทาย” (old order) วัดโดยใช้คำถาม เช่น “คนสมัยนี้ไม่รู้จักทำหน้าที่ของตนให้ดี เขาแต่เรียกร้องสิทธิเพื่อรับความช่วยเหลือจากรัฐบาล” หรือ “คนสมัยนี้ใช้จ่ายเกินตัว (ไม่พอเพียง/บริโภคนิยม)” คำถามเหล่านี้สร้างขึ้นเพื่อวัดว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีทัศนคติที่ยึดมั่นใน “ระเบียบทางสังคม” ที่มีลักษณะเชิงประเพณีมากน้อยเพียงใด ในขณะที่เดียวกันก็เพื่อที่จะวัดว่าคนเหล่านั้นรู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงที่พวกเขายึดถือถูกท้าทายหรือถูกทำให้อ่อนแอลงหรือไม่ ดังเช่นคำถามที่ว่า “ประชาชนนิยมทำให้กลุ่มหลงในวัตถุนิยมบริโภคนิยม” และ “ประชาชนนิยมทำให้เกิดการใช้ภาชนะอย่างไม่เหมาะสม เช่น เป็นเครื่องมือให้หนักการเนื่องใช้ในการหาเสียง” ดังนั้นความสัมพันธ์ที่เราพบว่ามีทิศทางเดียวกันระหว่างตัวแปรระเบียบทางสังคมกับความไม่ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยจึงอาจหมายความว่า ผู้ที่ยึดมั่นในระเบียบทางสังคมเชิงประเพณีรู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงที่เป็นสิ่งที่ตั้งถามมีคุณค่ากำลังถูกท้าทายหรือเสื่อมสลายลงไปทำให้เขาไม่ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย

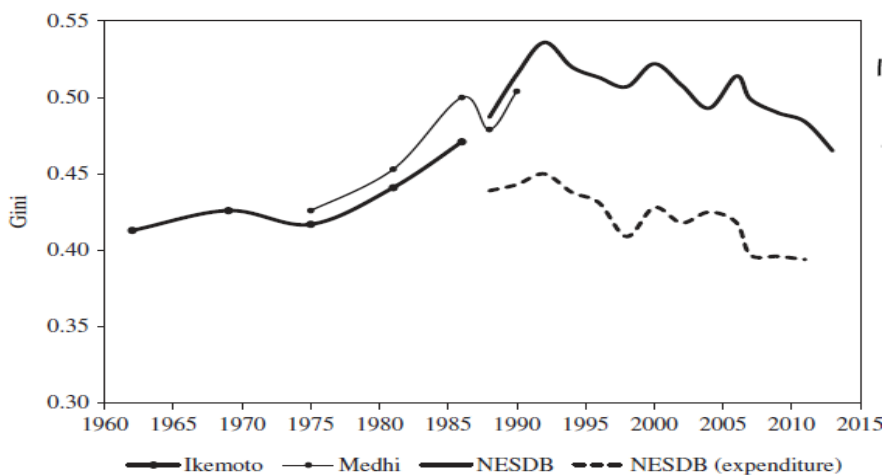
อำนาจนิยม (authoritarianism)

ชุดคำตอบที่ใช้วัดว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติแบบอำนาจนิยมหรือไม่นั้น ใช้คำตอบต่อไปคือ ผู้ตอบว่าตนชอบคำว่า “หน้าที่” มากกว่า “สิทธิ”, ชอบคำว่า “ระเบียบวินัย” มากกว่า “เสรีภาพ”, ชอบวลี “การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่” มากกว่า “การเป็นตัวของตัวเอง”, หรือชอบวลีว่า “ให้สังคมเห็นพ้องต้องกัน” มากกว่า “ให้สังคมมีความหลากหลาย”, ผู้ที่เห็นด้วยกับคำถามว่า “หลักการเลี้ยงเด็กที่ดีควรให้มีระเบียบวินัย เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ มากกว่าตามใจให้เด็กแสดงออกตามประสาเด็ก” และผู้เห็นด้วยกับคำถามว่า “เนื่องจากประเพณีเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมา เราควรปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด” ตัวแปรอำนาจนิยมนี้มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับตัวแปรความไม่ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันหมายความว่าผู้ที่มีทัศนคติแบบอำนาจนิยมคือผู้ที่มีแนวโน้มจะไม่ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย

ความไม่มั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่

ตัวแปรนี้ใช้วัดว่าผู้ตอบคำถามรู้สึกว่าตนและครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนทั้งในปัจจุบันและในอนาคตหรือไม่ ซึ่งมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับความไม่ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ ผู้ที่ไม่เห็นว่าชีวิตตนและครอบครัวมีความมั่นคงทั้งในปัจจุบันและอนาคตจะเป็นผู้ที่ไม่ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้ที่รู้สึกว่าตนไม่มีความมั่นคงจะยอมรับระบอบเผด็จการได้โดยใช้คำถาม สามข้อคือ 1) ปัจจุบันท่านและครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน 2) ในอีก 5-10 ปีข้างหน้า ท่านคิดว่าชีวิตของท่านและครอบครัวจะมีความมั่นคง 3) บุตรหลานของท่านจะมีชีวิตที่ยั่งยืน และสุขสบายกว่าท่าน

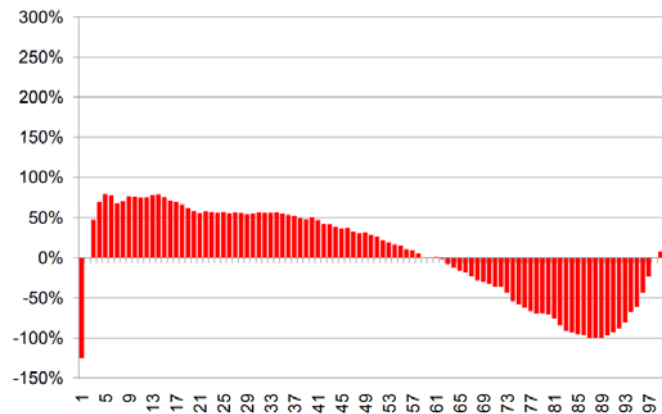
สิ่งที่ควรจะได้รับการอธิบาย ณ จุดนี้ก็คือ เหตุใดผู้ตอบคำถามชาวกรุงเทพฯ จึงมีความรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ของตน จะเข้าใจสิ่งนี้ได้ต้องพิจารณาถึงเปลี่ยนแปลงของการกระจายรายได้ของสังคมไทยในรอบเวลาประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา อันมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพที่ 5 การเปลี่ยนแปลงของระดับความเหลื่อมล้ำ

ที่มา: Pasuk Phongpaichit (2016, 3)

จากภาพที่ 5 จะเห็นได้ว่าระดับความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้นั้นเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจในทศวรรษที่ 2500 จาก พ.ศ. 2505 ที่ความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยมีค่าใกล้เคียงกับค่าเฉลี่ยของประเทศกำลังพัฒนา แต่เมื่อถึง พ.ศ. 2535 ระดับความเหลื่อมล้ำของไทยก็มีค่าสูงสุด ซึ่งมีค่าใกล้เคียงกับบรรดาประเทศที่ความเหลื่อมล้ำสูงลำดับต้น ๆ ของโลก อย่างไรก็ตามระดับความเหลื่อมล้ำของไทยก็เริ่มลดลงหลัง พ.ศ. 2535 (Pasuk Phongpaichit 2016, 3)

ภาพที่ 6 การเปลี่ยนแปลงของรายได้โดยเปรียบเทียบระหว่างชั้นรายได้แบบ percentile
ที่มา: Kobsak Pootrakool (2013, 37) คำนวณด้วยข้อมูลโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม
ครัวเรือนไทย โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ความเหลื่อมล้ำในภาพรวมที่เริ่มลดลงหลัง พ.ศ. 2535 นั้น ในด้านหนึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของรายได้ในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2531- 2554 ที่รายได้ของคนในชั้นรายได้ที่ต่ำกว่าชั้นที่ 60 percentile โดยประมาณลงมาเพิ่มขึ้นรวดเร็วกว่าชนชั้นกลางบนที่ระดับประมาณ 61 percentile ขึ้นไป แต่ในขณะเดียวกัน กลุ่มคนที่มีรายได้สูงสุด 1 percentile แรกกลับมีการเปลี่ยนแปลงของรายได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาก ทั้งหมดนี้กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของรายได้ในช่วงเวลา 20 ปีเศษนั้น กลุ่มชนชั้นกลางบนถูกไล่กวาดทางเศรษฐกิจจากกลุ่มชนชั้นล่าง ในขณะที่คนกลุ่มนี้ถูกทิ้งห่างออกไปเรื่อย ๆ จากกลุ่มชนชั้นบนสุดของสังคม ดังแสดงในภาพที่ 6 (Kobsak Pootrakool 2013, 37)

ในอีกด้านหนึ่งของความเหลื่อมล้ำนั้น เมื่อพิจารณาจากปัจจัยที่ก่อให้เกิดหรือลดความเหลื่อมล้ำแล้ว Thorn Pitidol and Chanon Techasunthornwat (2017, 25-32) ชี้ให้เห็น 2 ปัจจัยที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งคือ ระดับการบริโภคเฉลี่ยในพื้นที่ (ปัจจัยเชิงพื้นที่) และการมีอาชีพอยู่ในภาคเกษตรกรรม ปัจจัยทั้งสองนี้ทำให้ความเหลื่อมล้ำเพิ่มขึ้นในช่วง พ.ศ. 2524-2535 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ความเหลื่อมล้ำโดยรวมเพิ่มขึ้น แต่กลับกลายเป็นปัจจัยที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำลงในช่วง พ.ศ. 2535-2556 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ความเหลื่อมล้ำโดยรวมลดลง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากปัจจัยทั้งสองถูกกระทบจากเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐอย่างสำคัญ ดังนี้

ระดับการบริโภคเฉลี่ยในพื้นที่ (ปัจจัยเชิงพื้นที่)

ในช่วงก่อน พ.ศ. 2531 การเปลี่ยนแปลงปัจจัยเชิงพื้นที่ส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำเพิ่มขึ้นสูงมาก ซึ่งเกิดจากผลตอบแทนของการอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจดีอยู่แล้วเติบโตได้เร็วกว่า

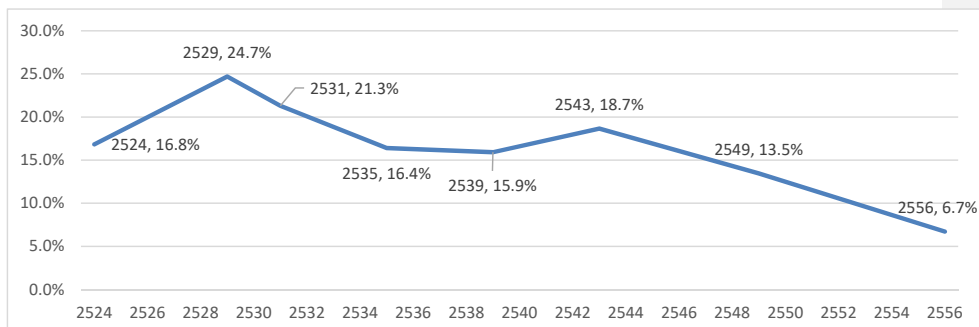
โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ในเขตกรุงเทพฯ เขตเมืองในภาคกลาง เมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเมืองภาคใต้ตามลำดับ หลังจาก พ.ศ. 2535 และ พ.ศ. 2539 ปัจจัยการอาศัยอยู่ในเขตเมืองมีแนวโน้มอธิบายความเหลื่อมล้ำลดลง แต่กลับมาเพิ่มสูงอีกครั้งใน พ.ศ. 2543 แต่หลังจาก พ.ศ. 2543 ปัจจัยเชิงพื้นที่นี้เองกลับทำให้ความเหลื่อมล้ำลดลงจากการขยายความเป็นเมือง (urbanization) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากการที่ประชากรในภูมิภาคนอกพื้นที่กรุงเทพฯ ระบุว่าอาศัยอยู่ในเขตเมืองเพิ่มมากขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวเกิดพร้อมกับช่วงรัฐบาลสมัยทักษิณได้ดำเนินนโยบายแบบ Dual Track คือมีแนวทางมุ่งกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าผ่านกลไกนโยบายอย่างกองทุนหมู่บ้าน กองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (S-M-L) และส่งเสริมหนึ่งผลิตภัณฑ์ในหนึ่งตำบล (OTOP) นอกจากนี้ปรากฏการณ์สำคัญที่อาจส่งผลต่อการขยายเมืองและการพัฒนาพื้นที่ภูมิภาคคือการกระจายอำนาจทางการคลังให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ซึ่งกระบวนการและแนวนโยบายเหล่านี้จะหนุนเสริมให้เกิดการไหลเวียนทางเศรษฐกิจในช่วงรัฐบาลที่มาจากรัฐธรรมนูญปี 2540 ตัวชี้วัดที่สำคัญอีกประการที่ชี้ให้เห็นการไหลเวียนจากภูมิภาคคือหลัง พ.ศ. 2544 เศรษฐกิจภูมิภาคไทยมีอัตราการเจริญเติบโตรวดเร็วกว่ากรุงเทพฯ โดยระหว่าง พ.ศ. 2544 ถึง พ.ศ. 2550 ก่อนวิกฤตการเงินสหรัฐ รายได้ภูมิภาคมวลรวมต่อหัวประชากรของกรุงเทพฯ เติบโตโดยเฉลี่ยเพียงร้อยละ 4 ต่อปี ในขณะที่ภูมิภาคอื่น ๆ เติบโตโดยเฉลี่ยระหว่างร้อยละ 8-13 (Office of the National Economic and Social Development Board 2017) ปัจจัยเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ภูมิภาคอื่น ๆ นอกกรุงเทพฯ ที่เดิมมีระดับการพัฒนาเศรษฐกิจต่ำกว่าได้พัฒนาต่อได้อย่างรวดเร็วในช่วงหลัง พ.ศ. 2543

การมีอาชีพอยู่ในภาคเกษตรกรรม

ปัจจัยการมีอาชีพอยู่ในภาคเกษตรกรรมส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำสูงขึ้นเป็นเพราะภาวะราคาสินค้าเกษตรตกต่ำใน พ.ศ. 2524, 2535 และ 2543 ราคาที่ลดลงประกอบกับการที่ครัวเรือนที่อยู่ในภาคเกษตรมักเป็นครัวเรือนที่มีระดับการบริโภคน้อยอยู่แล้ว ทำให้ครัวเรือนที่มีเกษตรกรอยู่ด้วยจะมีระดับการบริโภคน้อยกว่าครัวเรือนแบบอื่นโดยเฉลี่ยมากขึ้น ซึ่งทำให้ความเหลื่อมล้ำเพิ่มสูงขึ้น ส่วนการที่ปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำลดลงในช่วง พ.ศ. 2549-2556 เนื่องจากราคาสินค้าเกษตรที่ดีขึ้นทั้งจากตลาดโลกและจากนโยบายการแทรกแซงราคาโดยหลายรัฐบาล

กล่าวโดยสรุปก็คือ หลัง พ.ศ. 2535 การอยู่อาศัยในพื้นที่ซึ่งมีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่ำกว่า เช่น พื้นที่นอกเขตกรุงเทพฯ หรือนอกเขตเมืองในภูมิภาคต่าง ๆ มีความเสียเปรียบพื้นที่ที่มีการพัฒนามาก่อนน้อยลง ในขณะเดียวกันราคาพืชผลการเกษตรต่าง ๆ ก็ปรับตัวสูงขึ้นในช่วงหลัง ทำให้ภาคชนบทและเกษตรกรรมไหลเวียนเข้าสู่ภาคเมืองมากขึ้น ซึ่งนโยบายรัฐก็มีบทบาทสำคัญต่อการไหลเวียนนี้ ทำให้ระดับความเหลื่อมล้ำลดลงหลัง พ.ศ. 2535

เมื่อใช้ระดับการบริโภคของครัวเรือนโดยเปรียบเทียบระหว่างชนบทกับเมืองเป็นมาตรฐานแล้ว เราจะเห็นปรากฏการณ์ที่เขตชนบทได้กวาดเขตเมืองอย่างชัดเจน จากภาพที่ 7 ข้างล่างนี้ ชนบทได้กวาดเมืองสองระลอกระหว่างช่วง พ.ศ. 2529-2539 และช่วง พ.ศ. 2543-2556 ในขอบข่ายทั่วประเทศ

ภาพที่ 7 ระดับการบริโภคเฉลี่ยต่อคนของครัวเรือนในเขตเมืองที่มากกว่าครัวเรือนในเขตชนบท
ที่มา: ผลการทดสอบสมการถดถอยด้วยข้อมูลโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนไทย โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ

หมายเหตุ: ตัวอย่างการแปลงข้อมูลจากภาพ เช่น ใน พ.ศ. 2524 ระดับการบริโภคต่อหัวของครัวเรือนในเขตเมืองสูงกว่าครัวเรือนในเขตชนบทอยู่โดยเฉลี่ยร้อยละ 16.8 เมื่อกำหนดให้ปัจจัยอื่นคงที่

สรุปได้ว่า ความรู้สึกที่ไม่มั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวทั้งในปัจจุบันและอนาคต อาจเกิดจากการที่ชนชั้นกลางระดับบนถูกไล่กวดทางเศรษฐกิจจากชนชั้นที่มีฐานะต่ำกว่า ในขณะที่เดียวกันก็ไม่สามารถจะไล่กวดชนชั้นสูงสุดส่วนน้อยได้ทัน ทำให้ถูกทิ้งห่างไปเรื่อย ๆ นอกจากนี้ ในเชิงพื้นที่ ชนชั้นกลางบนของกรุงเทพฯ หรือในเขตเมืองอื่น ๆ ก็ถูกไล่กวดจากคนในเขตชนบท หรือ “คนบ้านนอก” ทำให้ช่องว่างระหว่างพวกเขากับชาวบ้านนอกเหล่านั้นหดแคบเข้าด้วยเช่นกัน สิ่งต่าง ๆ นี้อาจช่วยอธิบายว่าทำไมคนชั้นกลางบนชาวกรุงเทพฯ (ชาวเมือง) รู้สึกถึงความไม่มั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ของตน ซึ่งอาจกลายเป็นพื้นฐานของอารมณ์ความรู้สึกที่ทำให้เขายอมรับระบอบการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยได้

จากการอภิปรายในหัวข้อที่ 2 ซึ่งนิยาม “ชนชั้นกลางระดับบน” ในสังคมไทยว่าหมายถึง “ผู้ที่มักอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ หรือในเขตเมือง มีการศึกษาสูง และมีการงานอยู่นอกภาคเกษตรมีฐานะเป็นเจ้าของกิจการ (ทั้งมีหรือไม่มีลูกจ้าง) หรืออยู่ในสาขาวิชาชีพชั้นสูง รวมทั้งมีวิถีชีวิตประจำวัน (lifestyle) แบบ ‘หรูหรา’ และชนชั้นกลางระดับบนนี้เป็นมวลชนกลุ่มหลักกลุ่มหนึ่งที่สนับสนุน ‘ขบวนการเสื้อเหลือง’ ส่วนการอภิปรายของหัวข้อนี้เพิ่มเติมว่า ชนชั้นกลางระดับบนในกรุงเทพฯ ผู้มีวิถีชีวิตประจำวันแบบ ‘หรูหรา’ นั้น กลับมีความรู้สึกที่ชีวิตตนและครอบครัวไม่มีความมั่นคงทั้งในปัจจุบันและอนาคต เนื่องจากถูกไล่กวด

ทางเศรษฐกิจจากผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่า ในขณะที่พวกเขาก็ไล่ตามชนชั้นสูงของสังคมไม่ทัน และถูกทิ้งห่างออกไปเรื่อย ๆ ยิ่งกว่านั้น คนกลุ่มนี้รู้สึกด้วยว่าระเบียบทางสังคมที่เขายึดถือว่าดีงาม ซึ่งสะท้อนผ่านคำถามว่า “คนสมัยนี้ไม่รู้จักทำหน้าที่ของตนให้ดี เอาแต่เรียกร้องสิทธิเพื่อรับความช่วยเหลือจากรัฐบาล” หรือ “คนสมัยนี้ใช้จ่ายเกินตัว (ไม่พอเพียง/บริโภคนิยม)” ก็กำลังถูกท้าทาย หรือถูกทำให้อ่อนแอลง ดังคำถามที่ว่า “ประชาชนยอมทำให้คนกลุ่มหนึ่งในวัดถุณนิยมบริโภคนิยม” หรือ “ประชาชนยอมทำให้เกิดการใช้ภาวอย่างไม่เหมาะสม เช่น เป็นเครื่องมือให้นักการเมืองใช้ในการหาเสียง” ในขณะเดียวกันเขาก็มีค่านิยม-ทัศนคติที่มีลักษณะอำนาจนิยมอยู่แล้ว เช่น ชอบคำว่า “หน้าที่” มากกว่า “สิทธิ”, ชอบคำว่า “ระเบียบวินัย” มากกว่า “เสรีภาพ”, ชอบวลี “การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่” มากกว่า “การเป็นตัวของตัวเอง”

ในแง่นี้ Haerpfer, Bernhagen, Inglehart and Welzel (2009) ย้ำว่าการเรียกร้องทางการเมืองที่จะนำไปสู่ประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมวลชนที่ออกมาเรียกร้องมีค่านิยมแห่งการปลดปล่อย (emancipative values) ซึ่งก็คือ “อำนาจ เสรีภาพ ความเป็นผู้กระทำ (agency) ความเท่าเทียม และความไว้วางใจในผู้อื่น” แต่เห็นได้ชัดจากการอภิปรายข้างต้นว่า ชนชั้นกลางระดับบนของไทยไม่ได้ยึดถือค่านิยมแห่งการปลดปล่อย ดังนั้นพวกเขาจึงไม่ได้มีบทบาทแบบ “มวลชนเพื่อการปลดแอก” (emancipative mass) ซึ่งจะ “สร้างแรงกดดันให้กับชนชั้นนำทางการเมือง เพื่อเรียกร้องเสรีภาพทางการเมืองเมื่อมันถูกปฏิเสธ ปกป้องมันเมื่อมันถูกท้าทายและขับเคลื่อนมันเมื่อมันหยุดชะงัก” (Haerpfer, Bernhagen, Inglehart and Welzel 2009, 84) เพราะเหตุนี้ จึงไม่แปลกที่มวลชนชนชั้นกลางระดับบนกรุงเทพฯ จะไม่ยึดมั่นหรือ “หันหลัง” ให้กับระบอบประชาธิปไตยและกลายเป็นมวลชนของขบวนการเสื้อเหลือง ชนชั้นกลางระดับบนของกรุงเทพฯ จึงไม่ใช่ผู้มีบทบาทสนับสนุนประชาธิปไตย ตรงกันข้าม ชนชั้นนี้กลับกลายเป็นมวลชนที่สนับสนุน (หรือไม่ต่อต้าน) การรัฐประหารโดยกองทัพ

4. บทสรุป: บทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางกรุงเทพฯ กับทฤษฎีการทำให้เป็นสมัยใหม่

การศึกษบทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ ที่ผ่านมามีทั้งงานที่เห็นว่า ชนชั้นกลางเป็นหัวหอกของกระบวนการกลายเป็นประชาธิปไตยในระยะทศวรรษ 2513 และ 2523 ดังเช่น Anderson (1998) และ Anek Laothamatas (1992) และงานที่เสนอว่า บทบาทของชนชั้นกลางกรุงเทพฯ นั้นไม่ได้เป็นคุณต่อประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่หลังเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 เป็นต้นมาจนถึงยุคความขัดแย้งเสื้อสีเหลือง-แดงในปัจจุบัน เช่น งานของ Sinpeng and Arugay (2015) และบทความชิ้นนี้ เป็นต้น ดังนั้นคำถามสำคัญ ณ จุดนี้ก็คือ เราจะเข้าใจได้อย่างไรว่าทำไมชนชั้นกลางกรุงเทพฯ บางครั้งก็สนับสนุนประชาธิปไตย เช่น ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และพฤษภาคม 2535 บางครั้งก็เพิกเฉยต่อการก่อรัฐประหาร เช่น กรณี พ.ศ. 2534 หรือบางครั้งก็ต่อต้านประชาธิปไตย เช่น การเคลื่อนไหวของขบวนการเสื้อเหลือง ความโลเลไม่แน่นอนของชนชั้นกลางกรุงเทพฯ นี้ หมายความว่าทฤษฎีในสายทำให้เป็นสมัยใหม่นั้นใช้ไม่ได้โดยสิ้นเชิงในกรณีของไทย จริงหรือไม่

บทความนี้เห็นว่า ความไม่แน่นอนของบทบาทชนชั้นกลางทางการเมืองโดยตัวมันเองนั้น ไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่สามารถใช้ปฏิเสธทฤษฎีสายทำให้เป็นสมัยใหม่นี้ได้อย่างสิ้นเชิง งานระยะหลังในสายนี้ ไม่ได้เน้นความสนใจไปที่ตัวแสดงชนชั้นกลางเป็นแกนกลาง แต่ชี้ว่าความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นตัวแปรเชิงโครงสร้างนั้นเป็นกลไกที่มีผลต่อบทบาทของชนชั้นกลาง โดยเชื่อมโยงกับทัศนคติ-ค่านิยมของตัวแสดงอีกทีหนึ่ง ทัศนคติในแง่แล้ว ชนชั้นกลางจึงไม่จำเป็นที่จะต้องมีบทบาทไปในทางลบหรือทางบวกต่อประชาธิปไตยเสมอไป บทความนี้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของระดับความไม่เท่าเทียมของสังคมไทยทั้งในช่วงก่อนและหลังปี 2535 ดังหลักฐานที่เสนอไว้ข้างต้นอาจจะมีผลอย่างสำคัญต่อความเข้าใจบทบาทที่ไม่แน่นอนของชนชั้นกลางกรุงเทพฯ ดังที่จะได้ทดลองเสนอการตีความต่อไปนี้

งานในสายแรกที่มองชนชั้นกลางในแง่บวก เช่น Anderson (1998) และ Anek Laothamatas (1992) เห็นว่า ผลสำคัญจากการต่อสู้เรียกร้องประชาธิปไตยของชนชั้นกลางไทย คือระบอบการเมืองแบบผสม/พันธมิตรที่รู้จักกันในชื่อระบอบ “ประชาธิปไตยแบบครึ่งใบ” ระบอบนี้ตีความได้ว่าโดยสาระสำคัญแล้ว ก็คือมีเพียงชนชั้นสูงและชนชั้นกลางบน (เหลือ) รวมทั้งนายทุนหรือนักธุรกิจเท่านั้นที่มีสิทธิมีเสียงทางการเมืองทั้งในทางกฎหมายและในทางปฏิบัติ ส่วนชนชั้นกลางล่าง (แดง) นั้นแม้ว่าจะมีสิทธิเลือกตั้ง แต่เสียงเหล่านั้นกลับไม่มีผลในทางปฏิบัติ กระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะยังคงถูกครอบงำด้วยข้าราชการระดับสูง เทคโนโลยีคน กลุ่มทุน และนักการเมืองที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง (Rangsan Thanapompan 1989) ดังนั้น จึงไม่แปลกที่นโยบายสาธารณะของประเทศไทยจะยังคงเข้าข้างกรุงเทพฯ (เมือง) มากกว่าต่างจังหวัด (ชนบท) ซึ่งก็แปลว่าเข้าข้างชนชั้นกลางบนมากกว่าชนชั้นกลางล่างต่อไป แม้ว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยภาพรวมจะค่อย ๆ ยกระดับให้คนจำนวนมากหลุดพ้นความยากจนจนกลายเป็นชนชั้นกลางล่างนับแต่ประมาณทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมาก็ตาม ดังนั้นระดับความไม่เท่าเทียมจึงยังคงเพิ่มขึ้นจนกระทั่งสูงสุดในปี 2535 ในแง่การเป็นหัวหอกต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในระบอบทศวรรษ 2513 และ 2523 นั้นจึงไม่น่าแปลกใจ เพราะระบอบครึ่งใบนี้เป็นประโยชน์ต่อชนชั้นกลางบนมากกว่าชนชั้นกลางล่าง

กล่าวในแง่ที่ เราอาจประยุกต์ใช้แนวคิดของ Acemoglu and Robinson (2006) ที่เสนอว่าชนชั้นกลาง (กลางบนในบริบทของไทย) เป็นผู้ที่มิชอบการรวบรวบต่อทั้งการกลายเป็นประชาธิปไตยในฐานะเป็นผู้มีบทบาทนำ (driver) ของขบวนการต่อต้านระบอบเดิม เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจและการศึกษาที่ดีกว่าชนชั้นล่าง (กลางล่างในบริบทของไทย) ทำให้ชนชั้นกลางมีความพร้อมมากกว่าในการเข้าร่วมทางการเมือง และกลายเป็นหัวหอกของการเคลื่อนไหวเพื่อลดอำนาจของชนชั้นนำในประวัติศาสตร์ของหลายประเทศ และนี่เองที่อธิบายได้ว่า ทำไมการทำให้กลายเป็นประชาธิปไตยยุคแรก ๆ ของยุโรปตะวันตกจึงมีขอบเขตจำกัดอยู่ที่การขยายสิทธิทางการเมืองของชนชั้นกลางเท่านั้น เพราะสำหรับชนชั้นนำแล้ว ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องขยายสิทธิไปถึงชนชั้นล่างหากพวกเขาสามารถที่จะดึง (co-opt) ชนชั้นกลางเข้าสู่กระบวนการทางการเมืองได้ ในแง่นี้อาจตีความได้ว่า “ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ” ซึ่งใช้กีดกันการเมืองที่

มีรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521 เป็นแม่แบบ จนกระทั่งก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 คือ ระบบที่ชนชั้นนำสามารถดึง (co-opt) ชนชั้นกลางบนมาเป็นพวกได้ ในขณะเดียวกันก็กีดกันชนชั้นกลางล่างออกจากกระบวนการทางการเมืองได้ (Apichat Satitniramai 2013, 285-324)

ดูสภาพภายใต้ระบอบประชาธิปไตยแบบครึ่งใบแบบนี้กลับถูกทำลายไปอย่างไม่ตั้งใจโดยรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 รัฐธรรมนูญฉบับนี้และรัฐบาลจากการเลือกตั้งหลังปี 2544 เป็นต้นมา ได้เอื้ออำนวยให้เกิดนโยบายที่มีผลต่อการลดความเหลื่อมล้ำ จนทำให้กลุ่มชนชั้นกลางบนถูกไล่กวาดทางเศรษฐกิจจากกลุ่มชนชั้นกลางล่าง ในขณะที่คนกลุ่มนี้ถูกทิ้งห่างออกไปเรื่อย ๆ จากกลุ่มชนชั้นสูงของสังคม ภายใต้ภาพรวมของความเหลื่อมล้ำที่เริ่มลดลงหลังปี 2535 เป็นไปได้ว่าการถูกบีบจากทั้งข้างบนและข้างล่างนี้จะทำให้ชนชั้นกลางบนในกรุงเทพฯ ผู้มีวิถีชีวิตประจำวันแบบ “หรูหรา” นั้น กลับมีความรู้สึกท้อชีวิตตนและครอบครัวไม่มีความมั่นคงทั้งในปัจจุบันและอนาคต ประกอบกับมีค่านิยมพื้นฐานที่ไม่ได้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยอยู่แล้ว จึงผันตัวไปสมทบทางแนวคิดทางการเมืองแบบพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยและ กปปส. และกลายเป็นฐานมวลชนสนับสนุนระบอบเผด็จการของชนชั้นนำในปัจจุบัน ในแง่หนึ่งจึงอาจกล่าวได้ว่าชนชั้นกลางบนไม่ได้ทำหน้าที่เป็นกันชนทางชนชั้น ซึ่งจะช่วยการจรรโลงประชาธิปไตยดังแนวคิดของ Acemoglu and Robinson (2006) แต่กลับกลายเป็นแนวร่วมกับชนชั้นนำก่อการรัฐประหาร เพื่อปกป้องไม่ให้มีการกระจายทรัพยากรสู่ชนชั้นล่างเพิ่มเติม ซึ่งทำให้การกลายเป็นประชาธิปไตยไทยไม่ยั่งยืน

โดยสรุป เราอาจตอบคำถามได้ว่า เหตุใดชนชั้นกลางกรุงเทพฯ ที่มีบทบาทเชิงบวกต่อการกลายเป็นประชาธิปไตยในทศวรรษที่ 2513 และ 2523 หันมาต่อต้านประชาธิปไตยในช่วงทศวรรษเศษที่ผ่านมาได้เช่นนี้ ทั่ว ๆ ไป บทบาทเชิงบวกในช่วงแรกนั้นไม่ได้เกิดจากการสมานความเชื่อแบบปลดปล่อย พวกเขาอาจมีความเชื่อที่ไม่แตกต่างจากปัจจุบันมาตั้งแต่ช่วงเวลานั้นแล้ว พวกเขาหันมาสู้เพื่อประชาธิปไตยในช่วงนั้นก็เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตัวเอง โดยขอมีส่วนแบ่งอำนาจการจัดสรรทรัพยากรจากชนชั้นบน ส่วนสาเหตุที่พวกเขาหันมาสนับสนุนระบอบอำนาจนิยมของชนชั้นสูงในช่วงหลังไม่ว่าจะโดยตระหนักรู้หรือไม่ก็ตาม ก็เป็นไปเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของพวกเขาอีกเช่นกัน โดยพยายามกีดกันชนชั้นกลางระดับล่างออกจากอำนาจการจัดสรรทรัพยากร

อย่างไรก็ตาม บทความนี้ตระหนักดีว่า การศึกษาชิ้นนี้เป็นเพียงการทดลองเสนอการตีความทฤษฎีในสายการทำให้เป็นสมัยใหม่ เพื่อให้สามารถอธิบายครอบคลุมบทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางบนตั้งแต่ทศวรรษที่ 2513 ถึงปัจจุบัน ผู้เขียนเห็นว่าบทความนี้ยังคงมีข้อด้อยอยู่ในบางประการ ซึ่งคงต้องอาศัยการศึกษาชิ้นต่อไป ในอนาคต เพื่อยืนยันหรือปฏิเสธบททดลองเสนอนี้

Commented [A2]: ปรับแก้ตามข้อเสนอสุดท้ายของผู้ประเมิน
ท่านที่ ๑

References

- Acemoglu, D., and J. A. Robinson. 2006. *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Anderson, Benedict. 1998. "Withdrawal Symptoms." In *The Spectre Comparisons: Nationalism, Southeast Asia and the World*, edited by Benedict Anderson, 139-173. London: Verso.
- Anek Laothamatas. 1992. *Business Associations and the New Political Economy of Thailand: From Bureaucratic Polity to Liberal Corporatism*. Boulder: Westview Press.
- Apichat Satitniramai. 2013. *Rat Thai Kap Kan Patirop Setthakit: Chak Kamnoet Thunniyom Nai Thanakhan Thueng Wikrit Setthakit 2540*. [Thai State and Economic Reforms: From the Emergence of Banking Capitalism to the 1997 Economic Crisis]. Bangkok: Fah Deaw Kan. (in Thai).
- Apichat Satitniramai, Yukti Mukdawijitra, and Niti Pawakapan. 2013. *Khrongkan Wichai Thopthuan Phumithat Kanmueang Thai*. [A Research Study Re-examining the Political Landscape of Thailand]. Bangkok: Thai Universities for Healthy Public Policies. (in Thai).
- The Asia Foundation. 2014. *Profile of the "Bangkok Shutdown" Protestors: A Survey of Anti Government PDRC Demonstrators in Bangkok*. Bangkok: The Asia Foundation.
- Boix, Carles. 2003. *Democracy and Redistribution*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giles Ji Ungpakorn. 2009. "Class Struggle between the Coloured T-shirts in Thailand." *Journal of Asia Pacific Studies* 1(1): 76–100.
- Haerpfer, Christian W., Patrick Bernhagen, Roland F. Inglehart, and Christian Welzel. 2009. *Democratization*. Oxford: Oxford University Press.
- Kanokrat Lertchoosakul. 2017. *Phatthanakan Lae Phonlawat Khong Khabuankan Totan Thaksin: Chak Khabuankan Seri Niyom An Laklai Su Khabuankan Anurak Niyom Khemkhon*. [Development and Dynamics of the Anti-Thaksin Movement: From a Diverse Liberal Movement to an Intensely Conservative Movement]. Bangkok: National Policies and International Relations Division, The Thailand Research Fund. (in Thai).
- Kobsak Pootrakool. 2013. *Khunnaphap Kan Charoen Toepto Chak Miti Khong Kan Krachai Raidai: Panha Lae Thang-Ok*. [Quality of Growth in the Dimension of Income Distribution, Problem and Solution]. Bangkok: Bank of Thailand. Accessed August 10, 2018. https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/ArticleAndResearch/SymposiumDocument/Presentation4_2556.pdf (in Thai).

- Lipset, Seymour Martin. 1959. "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy." *The American Political Science Review* 53(1): 69-105.
- Moore, Barrington. 1966. *Social Origins of Dictatorship and Democracy*. New York: Beacon Press.
- O'Donnell, Guillermo, and Philippe C. Schmitter. 1986. *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Office of the National Economic and Social Development Board. 2017. *Phalittaphan Phak Lae Changwat*. [Regional and Provincial Gross Product. Accessed August 10, 2018. http://www.nesdb.go.th/main.php?filename=gross_regional. (in Thai).
- Pasuk Phongpaichit. 2016. "Inequality, Wealth and Thailand's Politics." *Journal of Contemporary Asia*. Accessed on August 6, 2016. DOI: 10.1080/00472336.2016.1153701. <http://dx.doi.org/10.1080/00472336.2016.1153701>.
- Prajak Kongkirati. 2016. *Wikrit Prachathippatai Lok Wikrit Prachathippatai Thai: Ong Khwamru Lae Botrian Chak Kansueksa Prachathippatai Choeng Priapthiap*. [Global Democratic Crisis, Thai Democratic Crisis: Knowledge and Lessons from Comparative Democratic Studies]. Bangkok: National Research Council of Thailand. (in Thai).
- Rangsan Thanapornpan. 1989. *Krabuankan Kamnot Nayobai Setthakit Nai Prathet Thai: Bot Wikhro Choeng Prawattisat Setthakit Kanmueang Pho So 2475-2530*. [Economic Policy Formation Process in Thailand: A Politico-Economic Historical Analysis]. Bangkok: Kob Fai. (in Thai).
- Rustow, Dankwart. 1970. "Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model." *Comparative Politics* 2(3): 350-361.
- Sinpeng, Aim, and Aries A. Arugay. 2015. "The Middle Class and Democracy in Southeast Asia." In *Routledge Handbook of Southeast Asian Democratization*, edited by William Cass. New York: Routledge.
- Stent, James. 2012. "Thoughts on Thailand's Turmoil, 11 June 2010." In *Bangkok, May 2010: Perspectives on a Divided Thailand*, edited by Michael J. Montesano, Pavin Chachavalpongpun and Aekapol Chongvilaivan. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

- Thorn Pitidol, and Chanon Techasunthornwat. 2017. **Kan Toepto Lae Kan Hanlang Hai Kap Prachathippatai Khong Khon Chan Klang Radap Bon Nai Prathet Thai**. [The Rise of the Upper-Middle Class in Thailand and Its Turning Back on Democracy]. Bangkok: National Policies and International Relations Division, The Thailand Research Fund. (in Thai).
- Wanwiphang Manachotphong, and Apichat Satitniramai. 2017. **Phuenthan Thatsanakhati Lae Kan Hai Khunkha Thang Sangkhom Watthanatham Lae Kanmueang Khong Khon Krungthep**. [Attitudes and Social, Cultural and Political Values of Bangkokians]. Bangkok: National Policies and International Relations Division, The Thailand Research Fund. (in Thai).
- Wucherpennig, Julian, and Franziska Deutsch. 2009. "Modernization and Democracy: Theories and Evidence." *Living Reviews in Democracy* 1: 1-9. Accessed on August 10, 2018. <http://www.livingreviews.org/lrd-2009-4>.